

NORAD

DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSSAMARBEID
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

02

↗ ÅRSRAPPORT

 HOVEDSAMARBEIDSLAND

 ANDRE SAMARBEIDSLAND

INNHOLD ↗

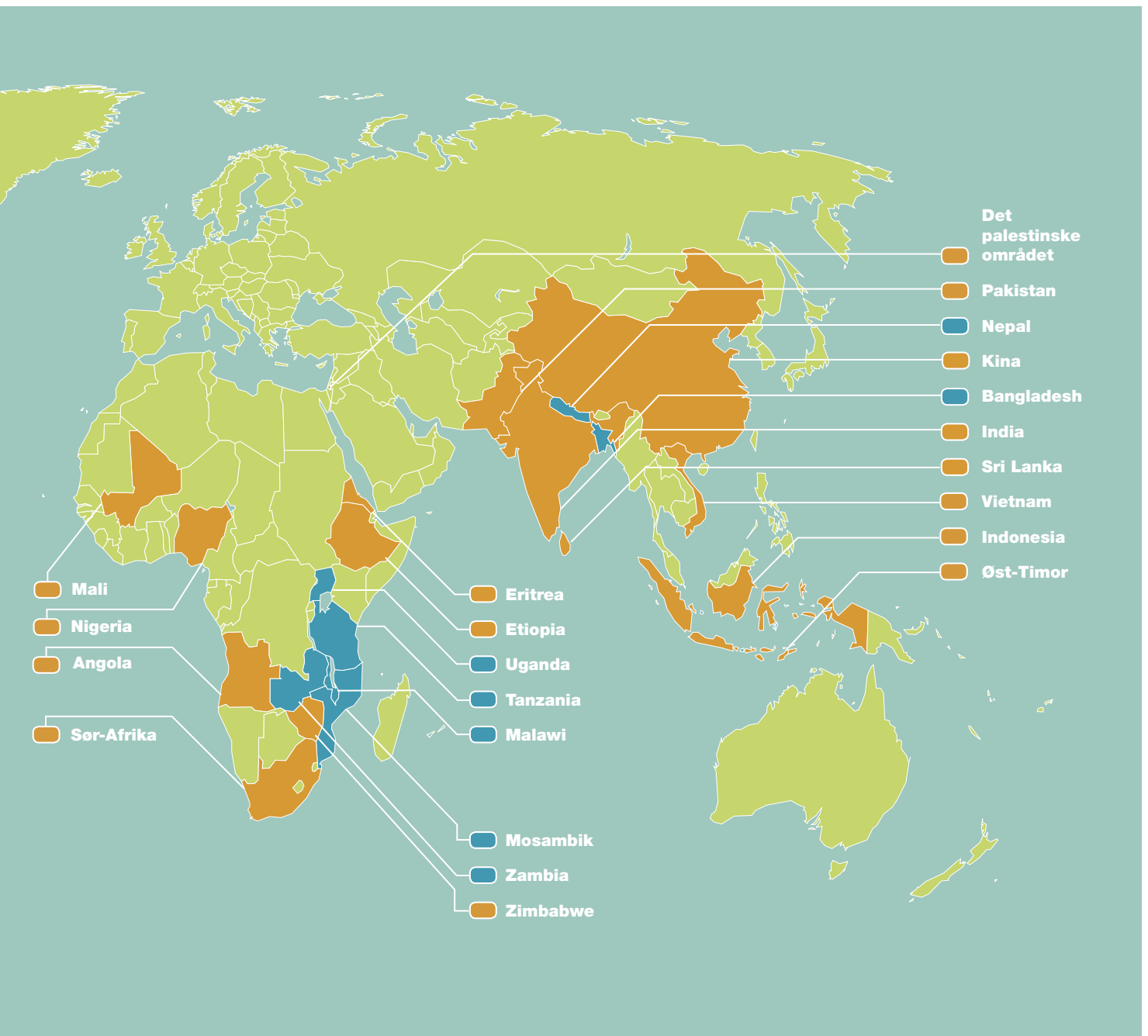
Ansvarlig redaktør: Oskar Oskarsson
Redaktør: Tone Bratteli

4 Innledning

6 Uganda

10 Nepal

14 Sosial utvikling

16 Økonomisk utvikling

18 Fred, demokrati og menneskerettigheter

20 Kvinner og likestilling

22 Miljø og naturressursforvaltning

28 Tall og statistikk, NORAD

42 Tall og statistikk, totalt (UD og NORAD)

48 Norske ambassader

49 Organisasjonskart (NORAD)

Foto: Ole Bernt Frøshaug

I 2002 ble femti år med norsk statlig bistand markert. Det er kanskje ikke så mye å feire, men en god anledning til å oppsummere hva som har gått bra og hva som har gått dårlig. Både innen helse, utdanning og økonomisk levestandard, har mange fattige land gjort store framskritt. Men fremdeles lever store deler av jordas befolkning i fattigdom.

Er det noe vi har lært i løpet av femti år, så er det at vi er en liten aktør, og at det vi prøver å få til er uendelig komplekst og totalt avhengig av at flere drar lasset sammen. Politikken som føres i de fattige landene, er viktig. Evnen til å produsere og mulighetene for å få solgt det de produserer, er viktig. Tollmurer og andre internasjonale handelsbetingelser, er viktig. Hvordan andre lands givere, FN, Verdensbanken og mylderet av bistandsorganisasjoner fra fjern og nær forholder seg, er viktig. Etniske forskjeller, religion, konflikt eller fred, er viktig. Ja, det meste av dette er faktisk viktigere enn hva vi her i Norge kan bidra med.

Derfor er den økende enigheten blant givere, mottakerland, frivillige organisasjoner, bedrifter og konsulenter om utviklingsmålene og hva som må til for å nå dem, noe av det mest gledelige som har skjedd i internasjonalt utviklingssamarbeid de seinere årene. Det er bred enighet om at bekjempelse av fattigdom er en av de største utfordringene i vår tid. Det internasjonale samfunn har sluttet seg til Tusenårsmålene som en referanseramme i arbeidet med blant annet å halvere andelen ekstremt fattige innen 2015. Dette øker muligheten for at vi kan trekke lasset sammen.

NORAD er en av mange bilaterale givere. Noen jobber på samme måte som oss, andre svært forskjellig. Gruppen av likesinnede givere er økende, og mange steder har vi et fruktbart samarbeid, der mottakerlandets egne planer og prioriteringer står i sentrum. Den store fordel er at myndighetene i mottakerlandene får færre

partnere å forholde seg til, færre rapporter å skrive og færre møter å forberede og gjennomføre. De frigjorte ressursene i ofte svakt utbygde administrasjoner kan brukes til å bygge landet i stedet for å tilfredsstille ulike behov hos giverne. Vi vil jobbe videre med å samordne oss med likesinnede givere. For eksempel i Zambia, der vi sammen med seks andre givere nå er i dialog med myndighetene for å finne fram til hvordan vi i fellesskap kan bidra til at myndighetenes planer for fattigdomsbekjempelse kan gjennomføres.

Vi skal samtidig ta vare på det bilaterale samarbeidets fordeler. Det direkte samarbeidet mellom Norge og utviklingslandene har en verdi for begge parter som går videre enn summen av penger som bevilges. På mange områder innen statsforvaltningen, i organisasjonslivet og i næringslivet, er norske fagmiljøer spesielt gode og er viktige partnere for tilsvarende miljøer i samarbeidslandene. Det må vi ta vare på. Vi opplever ofte at Norge er en ønsket partner, fordi vi kan tilby samarbeidsformer og fleksible løsninger som setter landets egne planer og marsfart i fokus, der andre givere har mer fokus på egne prioriteringer og egne rutiner.

Fokus på resultater

Vi skal ha et enda sterkere fokus på resultater enn før. Vi skal bli flinkere til å lete fram resultatene, lære av dem og formidle dem tilbake til befolkningen i Norge. Og konkrete resultater finnes. Vi har satt i gang et pilotprosjekt som skal følge utdanningssektoren i Nepal og kraftsektoren i Uganda i noen år framover.

Ett eksempel: Når vi over en femårs periode bruker et par hundre millioner kroner av norske skattebetaleres penger på å bidra til at myndighetene i Nepal kan gjennomføre en grunnskolereform, må vi være i stand til å fortelle om hvordan det går. Grunnskolereformen

Internasjonal dugnad og fokus på resultater

i Nepal innebærer at tusenvis av unger får en skoleplass i en bedre grunnskole, der de lærer mer. Det er viktige resultater. Det er ikke resultater vi er alene om, men vi er med, sammen med myndighetene i Nepal og givere fra andre land.

Mye mer enn å bygge skoler, er vi med å bygge en stat. Vi kan ikke si at "denne skolen har vi bygget", men vi kan faktisk si at vi har bidratt til at det nå er over 80 prosent av barna i Nepal som får tilbud om grunnutdanning, mens det var vel 70 prosent for fem år siden. Vi bidrar ikke bare med penger, men spiller også en viktig rolle som dialogpartner og faglig sparringspartner.

Vi kan bruke de konkrete resultatene på utdanningssektoren til å belyse hvordan konflikten mellom maoistgeriljaen og myndighetene gjør at utviklingen i Nepal går mye saktere enn den kunne ha gått hvis det var fred. Ikke bare på utdanningssektoren, men på de fleste områder som er viktige for at landet skal klare å skaffe seg inntekter slik at Nepal sjøl i framtida kan bygge landet skritt for skritt. At partene nå er enige om å sette seg til forhandlingsbordet, gir håp for at landets utvikling kan komme inn i et nytt og bedre spor.

For 40 år siden kom de første fredskorpene til Afrika og Uganda. Siden den gang har det vært et omfattende faglig og kulturelt samarbeid mellom Norge og Uganda. Spesielt på elektrisitetssektoren har norske fagfolk bidratt til Ugandas elektrisitetsforsyning. Norge har bidratt til utvidelsen av Owen Falls kraftverket som produserer det meste av Ugandas strøm samt kraftlinjer ut til distriktene. Like viktig er det at fagfolk fra Norges vassdrags- og energidirektorat har bidratt til at Uganda har fått en energilov som effektiviserer sektoren. Strømmen har blitt dyrere for noen, men næringslivet er likevel fornøyd fordi de får strøm uten avbrudd. I tillegg slipper myndigheter å dekke gigantunderskudd med offentlige midler. Det er penger de kan bruke i kampen mot fattigdom.

Ugandas fattigdomsplan Poverty Eradication Action Plan (PEAP) har større ambisjoner for å redusere antall fattige enn tusenårs målet. De har maktet å redusere antall fattige fra 56 prosent i 1992 til 35 prosent i 2000. Det er imponerende. Målet for Uganda er 10 prosent innen 2017. Grunnskole reformen som også er en del av fattigdomsplanen, har doblet antall jenter som kan lese og skrive fra 30 prosent i 1999 til 63 prosent i 2003. Ugandas fattigdomspolitik har vært effektiv. Giverne har støttet Ugandas fattigdomsplan gjennom Poverty Action Fund hvor Norge kanaliserte sin budsjettstøtte. De ulike giverne som bidrar med budsjettstøtte står samlet og kan derfor føre en konstruktiv dialog med Uganda om utviklingen i landet. For også Uganda har

negative utviklingstrekk. Fattigdommen og desperasjonen nord i landet bare øker. Konflikten med Lord Resistance Army har sendt 800 000 mennesker i interne flyktringeleirer og deres situasjon nærmer seg en humanitær katastrofe. I tillegg er sped- og småbarnsdødeligheten den høyeste i regionen. Primærhelsetjenesten i Uganda har vært gjennom en omfattende reform hvor en del av helsetjenestene er gratis. I første omgang har dette ført til overfylte sykestuer. Først om et par år vil vi se om befolkningens helse bedrer seg. I tett dialog med myndighetene håper vi å kunne bidra til en fortsatt positiv utvikling.

Nepal og Uganda er to av sju hovedsamarbeidsland for Norge. I tillegg har vi tett samarbeid med tjue andre land, og har finansieringsordninger for næringsliv og frivillige organisasjoner som dekker om lag hundre land. Det er store forskjeller landene i mellom, og samfunnsutvikling er et fagområde uten standard løsninger. Fokuset for den norske innsatsen må være i det enkelte samarbeidsland. NORADs oppgave er sørge for at innsatsen baseres på gode analyser av hvordan norske penger, faglige råd og samarbeidspartnere kan bidra til at landenes egne planer gjennomføres. I denne bransjen hjelper det lite å være verdensmester på hjemmebane. Det er hvordan vi utfører jobben i samarbeidslandene og i hvor stor grad vi klarer å se egen innsats i sammenheng med andres, som teller.

Over halvparten av de om lag 4,5 milliarder kronene NORAD forvalter, brukes i Afrika sør for Sahara. Vår bistand skal gi effekt i land hvor rammebetingelsene for utvikling er blant de dårligste i verden. Aids, malaria, tuberkulose, korrupsjon og væpnede konflikter er reelle trusler mot utviklingen i Afrika. Det er trusler vi må ta hensyn til, og som vi ikke kan ønske oss bort fra. I samarbeidet med flere av disse landene må vi ha tålmodighet og realisme, og et mye lengre perspektiv enn år 2015. Og vi må være villige til å ta sjanser. Tar vi ikke sjansen på at noe kan gå riktig galt, vil vi aldri bidra til at noe går virkelig bra.

Felles for alle landene vi samarbeider med, er behovet for næringsutvikling og økonomisk vekst. Skal samarbeidslandene en gang i framtida få økonomisk rygggrad til å bære sosiale tjenesteforpliktelser overfor befolkningen innen viktige områder som helse og utdanning, må landene ha inntekter. Det holder ikke at vi og andre givere bidrar til oppbygging av skole- og helsevesen hvis ikke landene får en verdiskaping som kan bære utgiftene i framtida. Det holder heller ikke å snakke om viktigheten av en rettferdig fordeling, hvis det ikke er noe å fordele.

Tove Strand

Uganda var det første landet i Afrika til å lage en egen fattigdomsplan, og i 1997 ble Uganda det første landet i verden som mottok gjeldslette ved det såkalte HIPC initiativet. Andelen som lever under fattigdomsgrensen er redusert fra 56 prosent i 1992 til 35 prosent i 2000 og Uganda har hatt en kraftig reduksjon i andelen hivsmittede.

Samarbeidet for årene 2001-2005 mellom Norge og Uganda fokuserer på følgende hovedområder: Godt styresett, økonomisk vekst/utvikling av produktiv sektor og sosial utvikling.

Ugandas fattigdomsplan PEAP (Poverty Eradiction Action Plan) ligger til grunn for landets arbeid mot fattigdom, og for samarbeidet mellom NORAD og Uganda.

I fattigdomsplanen er grunnutdanning, primærhelse, veier på landsbygda, jordbruk og en lokal forvaltningsreform, som skal desentralisere statlig sektor, hovedinnsatsområder. Det er Poverty Action Fund (PAF) som skal dekke utgifter til denne innsatsen og den finansieres delvis fra besparelser fra gjeldslette, bidrag fra den ugandiske statskassen og giverbidrag. NORAD kanaliserte i 2002 sin budsjettstøtte til dette fondet. PAF-midlene er beskyttet mot utgiftskutt, og er øremerket primærhelse, grunnutdanning, lokalforvaltning, lokale veier, jordbruk samt oppfølgings- og kontrollmekanismer. Det betyr at dersom Uganda får færre inntekter enn beregnet og må redusere statsbudsjettet, må kuttene tas fra andre sektorer enn de som er tilknyttet Poverty Action Fund. Uganda har hatt en stabil økonomisk vekst på seks prosent frem til de siste årene. Nedgangstider i verdensøkonomien, fallende priser på kaffe som er Ugandas viktigste eksportartikkel og økte oljepriser, gjør det vanskeligere for Uganda å opprettholde den høye veksten de har hatt siden 1997.

NORADs støtte til myndighetene i Uganda utgjør tre prosent av Ugandas statsbudsjett. Samlet dekker givernes innsats, med Verdensbankens kreditter som den desidert største bidragsyteren, noe over 50 prosent av Ugandas offentlige utgifter.

Uganda overvåker pengestrømmen

Myndighetene i Uganda følger pengestrømmen fra statsbudsjettet til lokaladministrasjonen ute i distriktene. I tillegg får finans- og planleggingsdepartementet tilbakemeldinger på hvilke resultater som oppnåes for Ugandas innbyggere blant annet gjennom landets husholdsundersøkelser. Disse lages annet hvert år av Ugandas statistiske byrå (JBOS) som støttes av NORAD og samarbeider med Statistisk Sentralbyrå (SSB) i Oslo. Resultatene fra

husholdsundersøkelsene brukes av Ugandas politikere og myndigheter til å analysere fattigdomssituasjonen i landet, og er grunnlaget for nye prioriteringer i statsbudsjettet og fattigdomsplanen.

Hvert tredje år lager Uganda også en kvalitativ rapport som går dypere inn i hvordan grasrota i ulike deler av Uganda oppfatter sin situasjon. Disse intervjuene er fattige folks stemme og gir myndighetene klare tilbakemeldinger om hva som var viktig for folk flest. Forrige rapport kom i 2000 og en ny forventes i løpet av 2003. Tilgangen på rent vann ble sett på av den ugandiske befolkningen som svært viktig for deres livssituasjon, og myndighetene øket derfor sin innsats for å skaffe rent vann og bedre sanitære forhold. NORAD støtter vannforsyning gjennom Verdensbanken. For folk i nordområdene var mangel på sikkerhet innbyggernes største fattigdomsproblem ifølge rapporten. Folk i nord er redde for å dyrke jorda i frykt for å bli angrepet eller kidnappet av Lord Resistance Army og landsbyene mangler derfor matforsyninger. Dette har ført til at 800 000 internflyktninger er samlet i leire hvor de er avhengig av mat distribuert blant annet av Flyktningerådet og hvor de er beskyttet av Ugandas regjeringssoldater.

Utdanning er flaggskipet

Utdanningsreformen er Ugandas flaggskip. Siden Universal Primary Education (UPE) startet i 1997 har Uganda gjennomført en omfattende reform av skolesystemet. Grunnskolen er gratis for inntil fire barn i hver familie, men familiene må selv dekke utgifter til skoleuniformer. Nå gir satsningen på grunnskolen resultater, og det er jentene som kommer best ut. Ifølge Ugandas nye husholdsundersøkelse for 2003 er antall barn som kan lese og skrive mer enn doblet siden 1999. Mens 30 prosent av jentene kunne lese og skrive i 1999 er tallet for 2002 på 63 prosent. For aldersgruppen over 18 år er økningen også størst for kvinner med en økning fra 51 prosent i 1999 til 64 prosent i 2002.

Utdanningsreformen har også fått stor betydning for åpenhet i statsforvaltningen. Utenom lærerlønninger kom bare 20 prosent av bevilgede midler fram til de lokale skolene på 90-tallet. Da Finans- og planleggingsdepartementet oppdaget dette fikk de fart på den nye strategien for offentlig informasjon, og offentliggjorde alle overføringer til den lokale skoleadministrasjonen i avisene med kunngjøringer på lokalradioene og plakater på skolene. Slik kunne lokalsamfunnet følge overføringene fra staten og protestere dersom pengene ikke kom fram. I 1999 kom 90 prosent av midlene fram til de lokale skolene. Denne vellykkede informasjonsstrategien brukes også nå i den pågående helsereformen og for desentraliseringsreformen for offentlig forvaltning.

Foto: Ole Bernt Froshaug

Uganda er det eneste landet i Afrika som har slått tilbake aidskastrofen. Antall hivsmittede har sunket fra 20 prosent i 1992 til 9 prosent i 2002. Hovedgrunnen er den åpenhet som politiske ledere har vist ved å fronte kulturelle tabuer rundt hiv/aids. Likefullt rammer effektene av hiv/aidskatastrofen Ugandas befolkning hardt. I dag er det 884 000 barn som har mistet sine foreldre som følge av aids.

Barnedødeligheten i Uganda er høyere enn i nabolandene. I tillegg har barnedødeligheten økt fra 147 av 1000 barn under fem år mistet livet til 152 av 1000 barn i 2000. Helsedepartementet samler inn tall hvert fjerde år. For å bedre situasjonen ble primærhelsetjenesten gratis fra 2001, og alle barn skal tilbys gratis vaksiner for de viktigste barnesykdommene. Dette har sprenget kapasiteten på sykehusene i Uganda.

Ugandas forklarer den høye barnedødeligheten med at kvinner i Uganda får sitt første barn i svært ung alder, og at de i tillegg føder mange barn med kort mellomrom. I tillegg er sanitære forhold et stort problem på landsbygda. På tross av at antallet ugandere som har fått

tilgang på rent vann har økt, har ikke informasjon om hvordan vann skal behandles og beholdes rent nådd frem. Dårlig vann er derfor fortsatt en stor helseisiko. Familieplanlegging er et vanskelig tema i Uganda, og Finans- og planleggingsdepartementet hevder at dersom ikke det legges større politisk tyngde bak viljen til å redusere antall fødsler, vil ikke Uganda klare å redusere barnedødeligheten nevneverdig.

Flest dør av malaria

Malaria tar flest liv i Uganda og spesielt i de fattigste områdene i nord, blant de minste barna og gravide kvinner. I husholdsundersøkelsen for 2003 kommer det fram at antallet som oppgir at de har hatt malaria den siste måneden i gjennomsnittsandelen er på 54.6 prosent. For urbane strøk er det en økning mens på landsbygda ser vi en liten nedgang. En av grunnene til det høye antallet som oppgir at de har hatt malaria den siste måneden, er at kun tretten prosent av befolkningen har myggnetting og at bare 8 prosent av barn under fem år sover under myggnett. Regjeringen vil nå gå inn for å subsidiere myggnetttinger for at flere fattige familier skal få råd til å skaffe denne beskyttelsen.

Ifølge Verdensbanken var Ugandas tidligere halvstatlige selskap Uganda Electricity Board (UEB) det mest ineffektive energiselskapet i hele Afrika. Over 40 prosent av strømmen fra kraftverket Owen Falls forsvant på veien til forbrukerne. Verdensbanken og NORAD har bidratt til en omorganiseringen av elektrisitetssektoren.

Tidligere dekket staten opp for de store underskuddene - noe som bidro til stadig større budsjettunderskudd for Uganda. Verdensbanken satte krav om en fullstendig omstrukturering av sektoren for fortsatt støtte. I 1996 startet Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) sammen med en ugandisk gruppe et omfattende arbeid med å finne en ny modell for strømforsyning i Uganda. Den nye energiloven kom i 1999.

– Et viktig prinsipp i den nye energiloven er at mottakerne skal betale det strømmen faktisk koster. For at strømprisen ikke skal bli urimelig høy, er det viktig å effektivisere driften og få ned svinnet av strøm i tillegg til å få folk til faktisk å betale strømregningen, forteller Espen Lier fra NVE, stasjonert i Kampala.

Svinnet halvert

Svinnet i elektrisitetssektoren har sunket til 20 prosent i 2002. Inntil i fjor høst da den tredje av fem generatorer i det nye kraftverket ved Owen Falls ble satt i drift, var strømmen uregelmessig og forsyningen av enkelte områder ble kuttet en dag i uka for å begrense presset på strømmettet.

– Etter at Uganda økte sin strømproduksjon med utvidelsen av Owen

Falls, har strømforsyningen vært sikker og regelmessig, og det har ført til fornøyde forretningskunder som betaler til tross for at strømprisene har økt med 60 prosent siden 1992, forteller Irene Muloni fra Uganda Electricity Distribution Company, som har ansvaret for omorganiseringen av distribusjonsleddet.

Leselys og oppsving for økonomiske foretak

90 prosent av strømabonentene er vanlige husholdninger, men de står bare for 42 prosent av strømforbruket. De fleste strømabonentene bor i urbane strøk og bruker kun strøm til en lyspære. Strømprisen for de første kw-timene er subsidiert og rekker akkurat til en lyspære. Bare tre prosent av de urbane husholdene bruker strøm til koking, og strømbruk avlastes dermed ikke den høye bruken av ved og treull til fyring som bidrar til avskoging i Uganda.

De store industriforetakene står for 26 prosent av forbruket, men representerer bare 0,04 prosent av strømforbrukerne. Kommersielle foretak og småindustri står for 32 prosent av strømforbruket. Økt strømtilgang for industri og kommersielle foretak har bidratt mest til den økonomiske utviklingen ifølge beregninger fra Verdensbanken og Finans- og planleggingsdepartementet i Uganda.

Samlet har Norge og Verdensbanken brukt nærmere 4 milliarder norske kroner på å bygge ut kraftverket Owen Falls, opprusting av transformatorene i høyspentnettet og rehabilitering høyspentledninger og distribusjonsnettet, og institusjonsutvikling. Ettersom det er 220 000 strømabonenter i Uganda, er utgiftene grovt regnet 20 000 kroner per strømforbruker. Av disse er 2000 kroner per strømforbruker norske penger.

Foto: Marianne Rønnevig

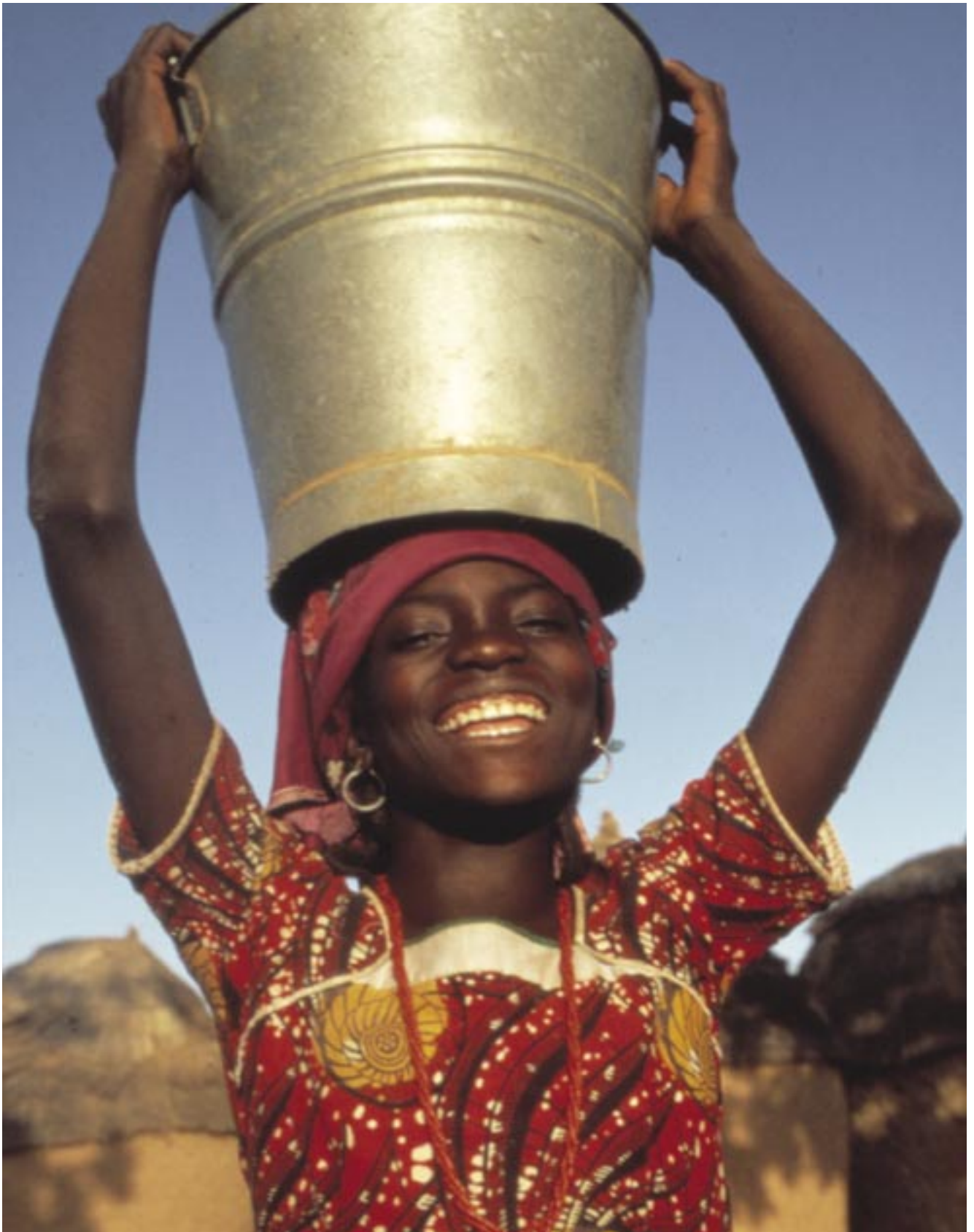

Foto: Ole Bernt Froshaug

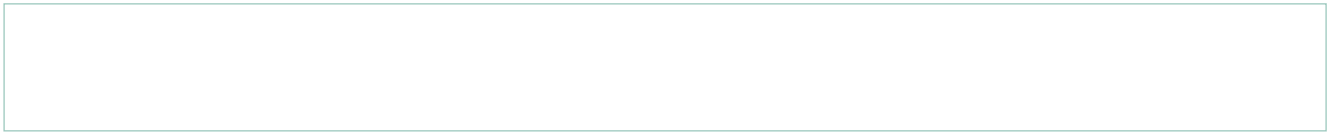

Foto: Bjørnulf Remme

Nepal rangeres som 142 av 173 land på UNDPs siste Human Development Index. Målt i inntekt per innbygger, er Nepal verdens 12. fattigste land, og det fattigste i Sør-Asia. Andelen av befolkningen som lever under fattigdomsgrensen anslås redusert fra 42 prosent i 1996 til 38 prosent i 2000. Det betyr at 9

millioner mennesker lever i ekstrem fattigdom. Myndighetenes mål er å redusere andelen til 30 prosent innen 2008. Nepal erkjenner at de ikke vil nå tusenårsålet om å halvere andelen mennesker som lider av ekstrem fattigdom og sult innen 2015.

Nepal er et av Norges hovedsamarbeidsland i utviklingssamarbeidet. Den norske bistanden skal bidra til at Nepal når sine egne mål for fattigdomsreduksjon. Spesielt prioritert er grunnutdanning, vannforsyning, godt styresett/sivilt samfunn og energisektoren, samt tiltak som kan fremme fred og menneskerettigheter.

Fra 1990 til 2000 hadde Nepal en betydelig fremgang på flere områder, særlig når det gjaldt redusert spedbarnsdødelighet og økt lese- og skrivekunnskap. De ferskeste tallene fra UNDP om situasjonen i Nepal, er fra 2000. De dekker dermed ikke de to siste årene hvor den væpnede konflikten mellom myndighetene og maoistgeriljaen har eskalert og hatt negative virkninger for fattigdomsreduksjonen og lokal tjenesteyting som skole og helsevesen.

Konflikten er, sammen med ettervirkningene av terrorangrepene 11. september 2001, blant hovedforklaringene på den kraftige reduksjonen i eksporten og tilbakegangen i den viktige turistindustrien. Lokal handel og næringsutvikling er også rammet. Nepal hadde siste året, for første gang på svært mange år, negativ økonomisk vekst. Det var ikke mulig å gjennomføre verken lokal- eller parlamentsvalg som planlagt i 2002. Lokalt fikk de folkevalgte ikke forlenget mandatperioden, og parlamentet ble oppløst. Landet ledes nå av en regjering direkte oppnevnt av kongen. I februar 2003 ble en våpenhvile erklært og det ble innledet samtaler med maoistene med sikte på å komme fram til en fredelig løsning på konflikten. Konflikten har ført til en forverring av menneskerettighetene. Frie media har likevel ekspandert sin virksomhet og landet har holdt fast på pressefriheten. Anti-korrupsjonsarbeidet skjøt fart i 2002 etter at nye lover ble vedtatt og det nepalske "Økokrim" fikk utvidet sitt mandat. En rekke personer fra skatte- og tolletaten og flere tidligere regjeringsmedlemmer ble satt i varetekt anklaget for korrupsjon. Myndighetene gjennomførte i løpet av 2002 en rekke viktige finansielle og institusjonelle reformer, inklusive overføring av ansvaret for utvalgte grunnskoler og helsetjenester til organisasjoner i lokalsamfunnene. Dette bygger videre på de gode erfaringene med organisering av brukergrupper som kan ta ansvaret for lokale utviklingstiltak.

Grunnutdanning

Grunnutdanning er ett av hovedsatsingsområdene for Norges utviklingssamarbeid med Nepal. NORAD er en av flere givere som

sammen med myndighetene i Nepal finansierer den økte satsingen på grunnutdanning. Den norske engasjementet startet i 1998-99 med noe generell støtte til den forberedende fasen. Det norske bidraget er på 195 millioner kroner over fem år, og skal bidra til at Nepal når målene i den nasjonale "Utdanning for alle"-planen.

Selv om myndighetene i Nepal mener at tusenårs målet om full grunnskoledekning neppe blir nådd før i 2020, har satsingen på grunnskolen gitt gode resultater. Fra 1998 har det vært økning på 11 prosent i antall barn som begynner på skolen totalt. For jenter er økningen 13,4 prosent fra 1998-2000. Unger som dropper ut av skolen er fortsatt et stort problem, men det er nå 6,9 prosent færre barn som slutter i løpet av første klasse. Det er også flere barn som fullfører hele den femårige grunnskolen. Det er nå 12,6 prosent flere barn som fullfører, men det er store regionale forskjeller.

En gjennomgang i 2002 av programmet viser at

- Antall elever som begynner på barneskolen har økt fra 69 prosent i 1998 til over 80 prosent i 2002
- Antall jenter som begynner på barneskolen har økt fra 61 prosent i 1998 til 75 prosent i 2002.
- Økningen i antall utdannede lærere var vel 13.000 i samme periode
- Det er ikke rapportert på økning i andel offentlig ansatte kvinnelige lærere, slik målet er

Den neste femårsplanen, som går fram til 2008, tar sikte på å øke andelen barn som begynner på skolen til 90 prosent, øke andelen kvinnelige lærere til 30 prosent og gi skolemat til 450.000 barn. Grunnutdanningsprogrammet i Nepal er i realiteten en stor utdanningsreform, der myndighet og penger skal flyttes fra sentralt nivå og ut i distriktene samtidig som skoletilbudet styrkes. Reformen gjennomføres uten store pilotprosjekter og prøveperioder, og det er derfor satt i gang et følgeforskningsprosjekt som skal gi myndighetene kunnskaper som gjør det mulig å justere kursen underveis. NORAD finansierer følgeforskningen, som gjennomføres av nepalske forskere, med rådgivning fra norske forskere som deltok i tilsvarende prosesser i forbindelse med Reform 94 og Reform 97 her i Norge. Skolegang ved Fiskehalens fot i Nepal får 3,6 millioner barn grunnskoleutdanning. I 1951 var tallet bare 9000. Men skolegang garanterer ikke framtiden for de fattige.

Foto: Bjørnulf Remme

Klokken er åtte om morgenen. Himalayas hvitklede topper har nettopp kastet morgenkåpen av skyer og dis og troner over Pokharas grønne åser. Høyest av alle er Fiskehalen, eller Machhapuchhare, som den heter på nepalsk. Fiskehalen er yndlingsfjellet til Ganesh, 15-åringen som for en tier forteller alt som er verdt å vite om utsikten fra Sarangkot-åsen.

- Fiskehalen er den vakreste. Det er et hellig fjell som ingen får lov til å klatre i, forklarer Ganesh. Selv er han oppkalt etter en av hinduismens mest framstående hellige skikkelser. - Men jeg er ingen virkelig gud. Bare en vanlig gutt, ler han.

Ganesh og kameratene hans har vært oppe siden seks og bruker morgentimene på å guide turister opp til utkikkspunktet. Klokken ti skal de være på skolen. Ganesh går i åttende klasse, og har allerede skaffet seg høy utdanning sammenlignet med gjennomsnittet av Nepals befolkning på hans alder. Hva han skal bruke lærdommen til, vet han ikke. Om han skal gå videre på skole er et spørsmål om økonomi.

En av kameratene til Ganesh forsøker å lokke oss ned til et lite utsalgssted han har etablert like nedenfor utkikkspunktet. Her selger han håndvevde tepper som han lover det ikke finnes makne til - verken i turistbodene i Pokhara eller i hovedstaden Kathmandu. Kameraten er 18 år og har nettopp begynt på en handelsutdanning. Han skal også være på skolen klokka 10, så morgentimene må brukes godt. Ikke tjener han mye heller. Maoistgeriljaens voldelige aksjoner har skremt turistene som er Pokharas viktigste inntektskilde. Selv etablerte handelsfolk klager over at handelen har sunket med mellom 70 og 90 prosent de siste to årene.

- Jeg tror ikke på noen framtid her, sier kameraten til Ganesh som drømmer om å reise ut. Til Europa eller Saudi-Arabia eller Qatar. - Jeg

vil tjene penger slik at jeg kan hjelpe familien min, sier han.

Utdanningsrevolusjon

I nitiden forsvinner Ganesh og kameratene hans nedover bakken. Langs de grønne åssidene går det nå strømmer av barn i nystørkede skoleuniformer. Hvite skjorter og svarte bukser. Hvite tunikaer med svarte sjal. Blå skjorter og lilla bukser. Fargene er koder som forteller hvilken skole de går på og hvilket klassetrinn de tilhører.

I gresset ovenfor veien sitter noen eldre rødkledde kvinner og røyker. Ved siden av dem hviler flettede kurver som kvinnene bærer på ryggen med en stropp over pannen for å avlaste vekten. Rynkene i kvinnes ansikter forteller at de neppe har kledd seg i skoleuniform selv noen gang. Det er bare ti år siden Nepal for alvor begynte å satse på grunnskoleutdanning for alle.

På 50 år har Nepal gjennomgått en hel liten revolusjon. I 1951 fikk bare 9000 elever grunnskoleutdanning. Bare to prosent av befolkningen kunne lese og skrive.

I 2000 var 3,6 millioner barn innskrevet på 26 000 skoler. Alfabetiseringsprosenten har steget til 54 prosent, men fortsatt er det mye som gjenstår. Forsatt er ikke kvaliteten på skolegangen god nok, og fortsatt når ikke skoletilbudet rundt 20 prosent av barna i skolepliktig alder.

Nepal er et fjellrikt og vanskelig framkommelig land og oppmøteprosenten blir lavere jo lenger bort fra sentrale strøk man kommer. Nepal har også en sterkt hierarkisk samfunnsstruktur som er basert på rene og urene kaster. Barn fra lavkastene har gjennomgående dårligst utdanning. Og jentene er de som kommer dårligst fra det, uansett kastetilørighet.

Foto: Bjørnulf Remme

Småsøsken i klassen

Nedenfor de bratteste åskammene flater veien ut. Bak noen trær i et pent villastrøk ligger en liten innhegning med tre små murhus. Det er Chandika barneskole som betjener 213 barn og fem lærere. Den offentlige grunnskolen i Nepal går fra første til femte klasse, men det første vi ser er en smårolling som står og svaier på ustø bein i døråpningen til et av klasserommene.

– Han der er nok med en av søsknene sine. Det er ofte mange små-unger under skolepliktig alder på nepalske skoler. De større barna, særlig jentene, har som oppgave å passe på småsøskenene sine. Når de begynner på skolen har ikke foreldrene noe annet sted å gjøre av de minste. Derfor sender de dem med, forklarer Hem Raj Lekak fra utdanningsdepartementet. Han har tidligere vært utdanningsbyråkrat i dette distriktet.

Lavt utdanningsnivå

Bare tre av de fem lærerne er på jobb. To er reist til byen for å ordne med lønninger og andre administrative oppgaver. Lærerne tjener 4000 rupi i måneden (tilsvarende ca 400 kroner). Utdanningsnivået blant lærerne er lavt. Overlærer Ambar Bahadur Thapa har selv tilsvarende ungdomsskoleutdanning.

Elevene på Chandika barneskole kommer ikke fra de fine villaene. Der sender man barna på mer prestisjetunge privatskoler. Omtrent halvparten av Thapas elever er lavkaste, som 12 år gamle Bikash Gayak. Faren hans jobber med å rydde søppel på rådhuset nede i byen. Noen ganger dreper han villhunder.

– Før var jeg mest opptatt av å leke og tok ikke skolen så alvorlig. Jeg måtte gå andre klasse omigjen, forteller Bikash med et lite smil. – Men

onkelen min fikk meg til å forstå at skolen var viktig. Han hjelper meg med leksene.

Nå bor Bikash hos onkelen og er nummer tre i klassen sin. Favorittfaget er engelsk og han liker å lære om ting utenfor Nepal. Når han blir stor vil han bli lege.

– Jeg vil hjelpe folk som er syke. Både rike og fattige, sier han.

Barnehjemsbarn

Ni år gamle Rashani Hamal er ikke lavkaste som Bikash. Hun har fornemme aner fra såvel preste- som krigerkasten, men det forhindrer ikke at familien hennes er lut fattig.

Rashani er hindu, men bor på et kristent barnehjem der hun hjelper til med å feie og vaske. Det har hun gjort i to år. Moren rømte da hun var liten og faren og stemoren sendte henne hjemmefra da de fikk et nytt barn. Mens broren hennes fikk bli.

Navnet til Rashani betyr lys, men hun er et alvorlig barn. Hun er den flinkeste eleven i andre klasse og liker særlig godt nepali-timene. Hun hadde allerede et par års skolegang bak seg da hun ble flyttet til barnehjemmet, men fordi hun ikke hadde lokal eksamen måtte hun gå om igjen. Overlærer Tapha forklarer at barna graderes hvert eneste år, og barn som ikke har eksamen flyttes for sikkerhets skyld ned.

– Jeg vil bli lege når jeg blir stor, sier Rashani. – For de rike. Og jeg vil ikke gifte meg!

Av: Anne Hege Simonsen

God helse og utdanning er viktige forutsetninger for økonomisk utvikling og reduksjon av fattigdom.

Helse

Helse er kommet høyt opp på den internasjonale utviklingsagenda de siste årene. Flere av FNs tusenårsmål er direkte knyttet til reduksjon i forekomsten av sykdom. Investeringer i helse er en av forutsetningene for økonomisk utvikling og reduksjon i fattigdom, og dårlig helse er like mye en årsak til som en konsekvens av fattigdom. I 2002 gikk derfor 11,7 prosent av NORADs bilaterale bistand til helse, hvorav nesten en tredjedel av dette er tiltak rettet mot bekjempelsen av hiv/aids.

Utviklingslandene står overfor store utfordringer med å utvikle et helsetilbud som omfatter både forebygging og behandling – og som også når de aller fattigste. I Mosambik, Uganda, Malawi og Nicaragua støtter NORAD landets nasjonale helsesektor, og bidrar dermed til å utvikle landenes kapasitet for sektorplanlegging og økonomisk forvaltning. I Mosambik støtter NORAD i tillegg bedre tilgjengelighet av livsviktige medisiner og gir budsjettstøtte til provinsene.

I Malawi støtter Norge arbeidet med vaksiner og kampen mot spredning av tuberkulose og hiv/aids. NORAD har støttet det nasjonale tuberkulose programmet siden 1987. Til tross for den sterke økningen i tuberkulose de siste årene som en følge av hiv/aids epidemien, har programmet oppnådd betydelige resultater til tross for beskjedne ressurser i helsevesenet. Dødeligheten er redusert og 70 prosent av pasientene blir friske. Malawi har i motsetning til de fleste land i regionen unngått problemer med multiresistens. Programmet driver egen forskning som får internasjonal oppmerksomhet og publiseres i ledende tidsskrifter. Helsestøtten til Malawi omfatter også arbeidet for bedre tilgang på rent vann, opplæring i hygiene og en styrking av legeutdanningen. Siden College of Medicine i Malawi ble startet i 1992 har skolen uteksaminert nærmere 120 leger og en undersøkelse viser at de fleste studentene blir værende i landet.

I 2001 startet et unikt samarbeid mellom NORAD og det svenske utviklingsdirektoratet Sida, der all svensk bistand til Malawi går gjennom norsk administrasjon. Dette er et ledd i arbeidet med å bedre givervekoordineringen. Også i Uganda samarbeider NORAD tett med Sida, der støtten til Ugandas helsesektorprogram gis i samfinansiering med Sida.

NORAD gir betydelig støtte til helseprogrammer gjennom norske frivillige organisasjoner. Norge har i 2002 fortsatt sitt betydelige bidrag til det globale vaksineinitiativet GAVI. I tillegg fikk opprettelsen av et

globalt helsefond til bekjempelse av aids, tuberkulose og malaria (GFATM) støtte. Felles for disse nye helsefondene er at mange ulike partnere – FN-organisasjoner, Verdensbanken, bilaterale givere, frivillige organisasjoner, forskningsinstitusjoner, legemiddelindustrien og private givere – går sammen med myndigheter for å finansiere helsetjenester til befolkningen.

NORAD støtter Verdens Helseorganisasjons arbeid på regional- og landnivå gjennom deres regionalavdelinger i Afrika og Latin-Amerika. NORAD deltar også i WHO's faglige arbeid gjennom deltakelse i fagmøter og arbeidsgrupper, og har også vært aktivt involvert i det faglige arbeidet knyttet til GAVI og GFATM. NORAD har helsefaglig samarbeid med Senter for Helse og Sosial utvikling (HeSO), med Universitetene i Oslo og Bergen, og med Helsedepartementet og andre deler av den norske helseforvaltningen.

Utdanning

Målet for den norske støtten til utdanning er at den skal utgjøre 15 prosent av bistanden. I 2002 gikk 14,6 prosent av NORADs bilaterale bistand til utdanning.

Utdanning er en forutsetning for utvikling på alle områder. NORAD er spesielt opptatt av å støtte grunnutdanning, der målet er at flere barn, og spesielt jenter, skal fullføre skolegangen.

I de fleste av NORADs samarbeidsland er utdanning et av de prioriterte arbeidsområdene. I noen av disse landene, blant annet Zambia, Tanzania og Nepal støtter NORAD landenes egne langsiktige sektorprogram på grunnutdanning, som gir bedre mulighet for givervekoordinering, mer effektiv bruk av ressursene og økte resultater.

I Bangladesh tar den norske støtten sikte på å bidra til utvikling av et godt utdanningssystem med særlig vekt på grunnutdanning. Støtten er delt i tre områder: Styrke utdanningen for grunnskolelærere, øke andelen av jenter i ungdomsskolen og øke tilgang til uformell utdanning gjennom frivillige organisasjoner. Den norske støtten til styrking av grunnskolelærerne har så langt bidratt til utdanning av cirka 7 000 lærere, etterutdanningstilbud til rektorer og lærere, og opplæring i engelsk for lærere i lærerskolene og øvingsskolene, samt kompetansebygging i direktorat og departement. For å øke andelen av jenter i ungdomsskolen har Norge støttet en stipendordning for jenter som har bidratt til at andelen jenter på ungdomsskolen nå er 50 prosent. Norsk støtte under fase 2 av tiltaket kom nærmere 800 000 jenter til gode.

Sosial utvikling

I Zambia støtter Norge en reform av utdanningssystemet i samarbeid med myndighetene. Norge vil i løpet av våren 2003 signere en ny samarbeidsavtale, som baserer seg på en strategi for hele sektoren, inkludert høyere utdanning. En desentralisering av utdanningssystemet er påbegynt, og antall lærere er doblet fra 20000 til 40000 i perioden 1999-2001. Siden oppstarten i 1998 har støtten kommet 7500 lærere til gode, og en gjennomgang i 2001 konkluderte med at prosjektet bidrar til kvalitetsheving i grunnskolen. 50 prosent av elevmassen består nå av jenter. Andelen barn som dropper ut av skolen etter 4. skoleår er allikevel ikke redusert. Et stipendprogram, støttet av NORAD, gjør at flere barn fra de fattigste familiene har tilgang til utdanning. Men hiv/aids-tragedien har en klar negativ innflytelse på både på skoledeltakelse og kunnskapsnivå. Lærerne er den fjerde mest utsatte gruppen for smitte.

Også i Tanzania samarbeider NORAD tett med myndighetene. NORAD er en av giverne innen grunnutdanning såvel som høyere utdanning. Av omlag syv millioner barn i skolepliktig alder går bare rundt fire millioner på skole i Tanzania. Det er derfor positivt å se at fjerningen av skolepenger fra finansåret 2000/2001 har hatt en positiv innvirkning på inntaksraten i grunnskolen.

På grunnutdanningsfeltet støtter NORAD et sektorprogram som har som målsetting å bidra til at flere barn både begynner på og fullfører

skolegangen. Programmet har etter sitt første år oppnådd gode resultater både i forhold til elevinntak og bygging av nye klasserom. Innen høyere utdanning støtter Norge Universitetet i Dar es Salaam. Støtten er rettet inn mot en mer helhetlig kapasitetsstøtte samt universitetets egen omstillingsprosess. Støtten til Mzumbe University går delvis til kapasitetsbygging av institusjonens lærerkrefter samt til det mangeårige samarbeidet med Høgskolen i Agder. Sokoine University of Agriculture støttes som et ledd i økt satsing på næringsutvikling. Forskningsprogrammet er et samarbeid med Ministry of Agriculture & Cooperatives. Norges landbrukskole er støttespiller, og fokus for prosjektet er anvendt forskning.

Stipendprogrammet er et av NORADs lengsteksisterende bistands-tiltak. Ordningen går tilbake til 1962, da de første studentene fra utviklingsland fikk støtte fra Norge til å studere ved Universitetet i Oslo. I dag kommer i underkant av 200 studenter (hovedsakelig fra NORADs samarbeidsland) inn under NORADs stipendprogram. Programmet bør ses som et etterutdanningstiltak og et ledd i livslang læring. Studentene er yrkesaktive, men får to års permisjon for å fullføre en mastergrad som gir dem bedre kompetanse innenfor sitt eget arbeidsfelt. NORAD kjøper et visst antall kursplasser, og studentene studerer ved en rekke norske universiteter og vitenskapelige høyskoler. Et økende antall mastergradskurs utvikles ved institusjoner i Sør, der målet er å utvikle utdanningskompetanse i Sør og på regionalt nivå.

Foto: Ole Bernt Froshaug

Verdenssamfunnet har som mål å halvere andelen mennesker som lever i absolutt fattigdom innen 2015. Målet kan ikke nås uten økt verdiskaping og en fordeling som fokuserer på de fattige.

Målet for norsk bistand til næringsutvikling er å bidra til økonomisk vekst og lønnsomme arbeidsplasser. Gjennom næringsvirksomhet og handel kan utviklingslandene skape et godt fundament for vekst i sysselsettingen og økte skatteinntekter. I de fleste av NORADs samarbeidsland er landbruk og andre primærnæringer den største inntektskilden til brutto nasjonalprodukt, og landbrukssektoren er ofte den sektoren som sysselsetter flest.

Privat næringsutvikling

Mange av Norges samarbeidsland er nå i gang med reformer for å legge til rette for privat næringsutvikling og å tiltrekke seg internasjonale investeringer. Viktige elementer i en slik reformpolitikk er makroøkonomisk stabilitet, utvikling av lover og regler, investeringer og kommersiell virksomhet, samt utvikling av nødvendig infrastruktur.

NORAD har i løpet av 2002 i samarbeid med NHO foretatt studier av mulighetene for økt støtte til utvikling av privat sektor i samarbeidslandene Bangladesh, Sri Lanka, Malawi, Mosambik, Tanzania, Uganda og Zambia. Rapportene er blitt vel mottatt og vil danne et bredt basert og vel balansert grunnlag for økt og prioritert innsats innen næringsutvikling. Flere land vil bli tilsvarende studert i løpet av 2003.

Studiene tar utgangspunkt i landenes ressurser – både naturressurser og menneskelige ressurser – samt landenes egne utviklingsplaner. Fokus er både på infrastruktur og institusjonelle rammebetingelser, og på mer produksjonsrettet innsats. Et konkret eksempel på oppfølgingen av en landstudie er NORADs finansiering av en forstudie vedrørende veier til nasjonalparken Kafue i Zambia. Målet er å bedre tilgjengeligheten til parken for å støtte opp om turisme i parken og landbruksutvikling i områdene rundt.

På Sri Lanka spiller Norge en viktig rolle med hensyn til å støtte den økonomiske utvikling og styrke det private næringslivet og dets rammevilkår. Dette er en prioritert oppgave for myndighetene – både for å underbygge fredsprosessen og for å sikre økonomisk vekst i landet. På Madagaskar satses det på å forbedre bygdeveier slik at transportmuligheten på landsbygda bedres. Økt tilgang på markeder for bøndene har en positiv effekt på produksjon og inntektsmuligheter.

Målet for norsk støtte til produktiv sektor i Bangladesh er å arbeide for økt sysselsetting og inntektsvekst blant fattige deler av befolkningen. Erfaring viser at støtte til små og mellomstore bedrifter har stor sysselsettingseffekt. Norge har sammen med andre givere nylig inngått et samarbeid med South-Asia Enterprise Development Fund, som skal bidra til å øke små og mellomstore bedrifters tilgang til kommersielle lån og forretningstjenester. Tiltaket tar også sikte på å påvirke det institusjonelle rammeverket for små og mellomstore bedrifter.

Fiskerier

I Vietnam har NORAD siden 1999 støttet kapasitetsbygging på "Research Institute for Aquaculture No1" (RIA-1), et forskningsinstitutt underlagt Fiskeridepartementet. En av komponentene under programmet har vært genetisk seleksjon og forbedring av fisken "Nile Tilapia". Etter tre år har man klart å utvikle en fisk som har 30 prosent høyere vekstrate enn den lokale varianten. Den nye generasjonen av Nile Tilapia har vært testet ut hos fattige husholdninger som har fått økt sine inntekter med opptil 30 prosent. Vietnam har nå satt igang et nasjonalt program som skal spre denne fisken til oppdrettere over hele landet. RIA-1 skal forsyne Sør- og Sentral-Vietnam med stamfisk og Nord-Vietnam med settefisk. For forskningsinstituttet vil dette gi inntjening som sikrer framtidig bærekraft, og for oppdrettere kan dette gi bedre inntjening. Vietnam satses på en årlig produksjon av Nile Tilapia på 200.000 tonn innen 2010 både for det innenlandske og utenlandske markedet. Årlig eksportinntekt er forventet å bli opp mot 160 millioner amerikanske dollar per år.

Siden 1997-98 har Norge hatt et omfattende samarbeid med Sør-Afrika innen marin ressursforvaltning. Kapasitets- og kompetansebygging innen forvaltning, utvikling av lov- og regelverk, forskning, opplæring og studentstipendier, marint oppdrett samt utvikling av småskalafiskerier og andre aktiviteter knyttet til høsting av levende kystressurser har fått støtte. Gjennom Nansenprogrammet støttes både nasjonale aktiviteter i forbindelse med forskning knyttet til bruk av forskningsfartøyet Dr F. Nansen og kompetanseoppbygging innen forvaltning, samt regionalt samarbeid mellom Angola, Namibia og Sør-Afrika om marine ressurser knyttet til Benguelastrømmen. I rapporten fra CMI-studien av utviklingssamarbeidet mellom Norge og Sør-Afrika 1995-2001, fremholdes følgende: "Norwegian support to the development of a new fishery policy stands out as an outstanding illustration of timely, relevant and successful assistance".

Foto: Goril Trondsen Booth

Foto: Ole Bernt Frøshaug

Godt styresett, fred, demokrati og like rettigheter for alle borgere fremmer stabilitet og jevnere fordeling av felles ressurser.

Godt styresett er avgjørende for fattigdomsreduksjon og for et effektivt utviklingssamarbeid. Det bidrar blant annet til å sikre befolkningen bredere tilgang til grunnleggende sosiale tjenester og til økonomisk vekst og fattigdomsreduksjon blant annet gjennom å skape større forutsigbarhet for næringslivet.

NORAD har hatt et sterkere fokus på rettigheter i utviklingssamarbeidet siden stortingsmeldingen "Menneskeverd i sentrum – Handlingsplan for menneskerettigheter" kom i 2000. Handlingsplanen for fattigdomsbekjempelse i sør legger også stor vekt på arbeidet for beskyttelse av menneskerettighetene. Etter utviklingsministerens ønske ble det også i 2002 utarbeidet egne analyser av styresettet i alle hovedsamarbeidslandene.

Godt styresett

Cirka 17 prosent av NORADs bilaterale budsjett går til styresettområdet. NORADs tiltak retter seg særlig mot å fremme respekten for menneskerettighetene, styrke rettsstaten, videreutvikle demokratiet, forbedre offentlig forvaltning, bidra til utforming av fornuftig økonomisk politikk, bedre tilgang til informasjon og til å stimulere til opplyst debatt gjennom samarbeid med media.

NORAD har det siste året økt sitt engasjement for å bedre samarbeidslandenes finansforvaltning. Dette gjelder særlig de landene hvor NORAD er inne i eller vurderer å gå inn i sektorprogrammer eller budsjettstøtte. Det siste året har ambassadene deltatt aktivt i givertdialogen på dette feltet i Mosambik, Malawi, Vietnam, Bangladesh, Palestina og Nicaragua. En stor del av Norges engasjement for styrket finansforvaltning skjer i form av policydialog og finansiell støtte kanalisert som generell budsjettstøtte eller sektorstøtte.

NORADs bistand til institusjonsbygging innen de ulike bistandssektorene er nesten like stor som hele den "rene" styresettbistanden. Institusjonsbygging bidrar til bedring av samarbeidslandenes styresett. I sitt "styresettinitiativ" la statsråden la stor vekt nettopp på viktigheten av å "bygge institusjoner" i samarbeidslandene.

Det er klare regionale forskjeller i sammensetningen av styresettbistanden. Statsbyggende innsatser gjennom støtte til nasjonale reformprogrammer står mye mer sentralt i bistanden til Afrika enn til de øvrige verdensdelene. Det største delområdet i Afrika er bidrag til aktører i det sivile samfunn.

I Asia er sivilsamfunnsstøtte og arbeid for å fremme menneskerettigheter mest sentralt i styresettbistanden, og i 2002 utgjorde valgstøtte en stor andel. Støtten til finansforvaltning og økonomisk planlegging var merkbart lavere i Asia enn i Afrika, men ble vektlagt i Vietnam og Nepal.

Også i Latin-Amerika var støtte til sivilsamfunn og arbeid for å fremme menneskerettigheter de viktigste innsatsområdene. NORADs støtte via norske frivillige organisasjoner utgjorde en stor andel av dette. Styrking av rettsvesenet var også en viktig del av NORADs bistand. I Nicaragua la NORAD økt vekt på korrupsjonsbekjempelse og bedret offentlig finansforvaltning.

Kampen mot korrupsjon er sentral i NORADs arbeid. Korrupsjon hindrer økonomisk og sosial utvikling. Den hindrer fattige menneskers tilgang til sine rettigheter, og rammer de svakeste. NORAD har økt støtten til tiltak som direkte bekjemper eller indirekte forebygger korrupsjon. Utbetalingene til dette ble i 2002 på vel 370 millioner kroner.

Utvikling og fredsbygging

I 2002 ble det gitt en egen bevilgning på 345 millioner kroner til såkalt "overgangsassistans" der formålet er å bidra til å lukke "gapet" mellom virkemidlene innen det langsiktige utviklingssamarbeidet og det kortsiktige humanitære hjelpearbeidet. Hovedmålet med bevilgningen er å bidra til utvikling og fredsbygging i land som søker å arbeide seg ut av dyptgående voldelige konflikter. Et viktig delmål er å bidra til å styrke det internasjonale samfunns kapasitet og kompetanse til å bidra i slike sammenhenger.

Det siste året byr også på flere eksempler på såkalt rettighetsbasert utviklingssamarbeid. Ambassaden i Bangladesh sin handlingsplan for menneskerettigheter og demokrati fra 2001 ble fulgt opp med økt

fokus på menneskerettigheter (MR) både som eget innsatsområde og som tverrgående tema ved blant annet kompetansehevingsseminar for ambassadens ansatte innenfor temaene landrettigheter, vold mot kvinner og utdanning. Det har videre vært arrangert kurs for MR-bevisstgjøring for ambassadens partnerorganisasjoner, der resultatet var en tydelig erkjennelse av at menneskerettighetene har en plass i de fleste institusjoners arbeid.

I Zambia ble det arrangert en workshop med fokus på menneskerettigheter i samarbeid med zambiske myndigheter og andre givere organisasjoner. Rettighetsorienteringen stod sentralt og dette ga utslag i praktiske anbefalinger om både politikk, lovendring og faktisk gjennomføring av undervisning. MR i utdanningssektoren knytter seg både til målsettingen om retten til utdanning, til at menneskerettighetene respekteres gjennom organiseringen av undervisningen, og at menneskerettigheter utgjør en del av undervisningen. Et annet område der rettighetstenkningen som tverrgående tema har vært fremhevet, er landbrukssektoren og retten til mat. Som ledd i oppfølgingen av Verdens matvaretoppmøte i 1996 og 2001 har NORAD støttet nasjonale oppfølgingsworkshops blant annet i Sør-Afrika og Uganda, der rettighetsaspektet har vært fremtredende. Nybrottsarbeid er også igangsatt når det gjelder å integrere rettighetsperspektivet i kultursamarbeid, blant annet i Pakistan. Der fungerer menneskerettslige prinsipper som kjøregler for lokal forankring, deltakelse og innsyn i beslutninger.

Parallelt med en tydeliggjøring av menneskerettigheter som et tverrgående tema, har NORAD fortsatt å støtte en rekke ulike tiltak med direkte målsetting å styrke menneskerettigheter og demokratiske prosesser enten det er gjennom såkalte endringsagenter, valgprosesser eller justissektoren, alternative rettsmekanismer for eksempel for kvinner og urfolk, og rettsreformarbeid.

Respekt for grunnleggende menneskerettigheter utgjør også et kriterium for hva Norge kan akseptere som minstemål for styresett i et samarbeidsland. Den dype politiske, økonomiske og sosiale krise i Zimbabwe vedvarte, og regjeringen opprettholdt frys av alle deler av stat-til-stat-bistanden fra 2001. Men gjennom frivillige organisasjoner bidrar NORAD til å styrke endringsagenter i samfunnet. Man har fokusert på overvåking av situasjonen for menneskerettigheter og mediadekningen.

Foto: Ole Bernt Frøshaug

Kvinner er en sentral og viktig målgruppe i NORADs arbeid for fattigdomsreduksjon.

NORADs arbeid er kvinnerettett både gjennom integrering av kvinne- og likestillingsperspektivet i alt utviklingssamarbeid, og gjennom særskilte kvinnerettede tiltak. Hensynet til kvinner og likestilling er derfor et viktig aspekt både innenfor NORADs støtte til store programmer i helse og utdanningssektorene, og gjennom støtten til tiltak som kan styrke kvinners rettigheter og deres deltagelse i beslutningstagende og inntektsgivende prosesser. I 2002 sto bistand til kvinner og likestilling for 34,8 prosent av NORADs bilaterale budsjett.

Kvinnekonferansen "The International Interdisciplinary Congress on Women: Women's Worlds Congress" fant sted på Makerere-universitetet i Uganda i juli 2002 med støtte fra NORAD. På konferansen stilte over 2500 deltakere fra 94 land og NORADs direktør Tove Strand åpnet konferansen og holdt et av hovedinnleggene. NORAD har også en langsiktig avtale med Makerere-universitetet og har blant annet støttet byggingen av Institute for Women and Gender Studies.

NORAD fortsatte i 2002 å støtte samarbeidslandenes arbeid med å innfri de politiske og juridiske forpliktelser de har påtatt seg i forhold til FNs Kvinnekonvensjon, Kvinnekonferansen i Beijing og oppfølgingen av dette i form av nasjonale handlingsplaner. I Zambia støtter NORAD det statlige likestillingskontoret i utarbeidelsen av en plan om gjennomføring av den nasjonale strategien for likestilling. I Pakistan vedtok regjeringen i 2002 en "National Policy on the Empowerment and Development of Women" som er ment å bidra til å implementere Pakistans nasjonale

handlingsplan fra 1998, med økonomisk støtte fra Norge.

Styrke rettigheter

Mye av NORADs arbeid med kvinner og likestilling er rettet inn mot styrking av kvinners rettigheter og deltakelse på den politiske arena. Samarbeidet mellom Avdeling for kvinnerett ved Universitetet i Oslo og Universitetet i Harare om et mastergradskurs i kvinnerett er sentralt i NORADs arbeid med å styrke kunnskapen om kvinners rettigheter i det sørlige Afrika. I 2002 ble kurset regionalt forankret gjennom et tettere samarbeid med universiteter fra Sør-Afrika, Uganda, Kenya og Malawi. Avdeling for kvinnerett har også et samarbeid med Universitetet i Peshawar om et diplomkurs i kvinnerett. I Guatemala har NORAD gjennom støtte til forskningsinstitusjonen FLASCO bidratt til gjennomføring av forskningsprosjekter om blant annet Maya-kvinnens situasjon, og om kvinner og massemedia. I Pakistan støttet NORAD opplæring av kvinnelige folkevalgte til lokale kommunestyre. En øremerking av kvinne plasser ved lokalvalgene har gjort at omkring en tredel av disse plassene er besatt av kvinner. I Det palestinske området har NORAD støttet Woman Affairs Technical Committee og deres arbeid for å fremme likestillingsperspektivet i den pågående lovgivningsprosessen. I blant annet Zambia, Malawi, Bangladesh og Pakistan har NORAD støttet kvinneorganisasjoner som har vært pådrivere og katalysatorer for holdningsendringer og ansvarliggjøring av myndigheter.

Kunnskap om rettigheter anses som svært viktig for å kunne påvirke politiske prosesser og egen utvikling. Både i Etiopia og Nigeria ble det i 2002 gitt støtte til frivillige organisasjoner som arbeider spesielt med

Foto: Ole Bernt Frøshaug

kvinnens rettigheter. Dette arbeidet er rettet inn mot både konkrete juridiske saker der kvinner er involvert, og holdningsskapende arbeid generelt. I Bangladesh er fremme av kvinnens rettigheter det største feltet innen NORADs støtte til menneske-rettigheter/demokrati, og i 2002 det ble gitt støtte til en rekke kvinnegrupper og organisasjoner som arbeider for å fremme og beskytte kvinnens rettigheter. NORAD har også støttet opplæring av kvinnelige journalister og organisasjoner som bruker media som virkemiddel for å fremme menneskerettigheter. Bekjempelse av handel med barn og kvinner har vært et satsningsområde i NORADs arbeid i blant annet Bangladesh og på Balkan.

Utdanning og arbeid

Utdanning er en sektor der NORAD har vært særlig bevisst på kjønnsdimensjonen, og hensynet til jenter og kvinner står sentralt innen støtten til utdanningssektoren i svært mange land, inkludert i Zambia og Malawi. Innenfor utdanningssektoren har NORAD i stor grad foretatt øremerking til utdanning av jenter, og støtten til utdanningssektoren i for eksempel Mali legger særlig vekt på å øke andelen jenter som går på skole og kvinner som alfabetiseres.

NORAD arbeider aktivt for å integrere kvinne og likestillingsperspektivet innen helsesektoren, blant annet i Uganda og Mosambik. Også arbeidet innen HIV/AIDS har vært særlig rettet inn mot kvinner. I Mosambik har NORAD støttet arbeidet med å forhindre overføring av hiv-smitte fra mor til barn, og i Uganda har vi blant annet gitt støtte til organisasjonen Nawcola som arbeider for – og drives av – hiv-positive kvinner. Organisasjonen har over 40 000 medlemmer og lokalorganisasjoner

i 23 distrikter, og arbeider for større åpenhet om hiv/aids-spørsmålet. Samtidig driver den også med inntektsskapende prosjekter for hiv-positive kvinner og deres barn. Dette prosjektet mottok i 2002 en pris fra Kronprinsparets humanitære fond.

Kvinnens rolle innen næringsutvikling og jordbrukssektoren er viktig for å styrke deres mulighet til økonomisk trygghet og selvstendighet. I Uganda har NORAD søkt å styrke jenters og kvinnens rolle innen næringsutvikling, og blant annet er om lag 60 prosent av låntakerne i mikrofinansprogrammet PRIDE kvinner. Også i Malawi har NORAD lagt stor vekt på kvinner innen støtten til landbruk. Programmer og prosjekter som støttes innen denne sektoren er sterkt rettet mot kvinner og mot lik deltakelse fra begge kjønn. På Madagaskar arbeider NORAD med å øke andelen kvinner som deltar i landbruks- og veiprojektene, for å bidra til å gi kvinner flere inntektsmuligheter. En stor del av sysselsettingen i NORADs samarbeidsland er innen uformell sektor. Majoriteten av arbeiderne er fattige, og en høy andel er kvinner. Opplæring og rådgivning til kvinner omkring markeds- og kredittmuligheter har vist seg å være viktige bidrag til å bedre kvinnens økonomiske og sosiale kår for eksempel i Bangladesh og India. I Mali er kvinner hovedmålgruppen i tiltak for økonomisk vekst og energitilførsel der det installeres flerbruksmaskiner på landsbygda som kvinnegrupper i hver landsby administrerer.

Foto: Ole Bernt Frøshaug

Uten en forsvarlig forvaltning av jordas miljø og det biologiske mangfoldet kan vi ikke få til økonomisk utvikling og bedre fattiges levekår.

Med bakgrunn i UD's strategi for miljørettet bistand støtter NORAD tiltak som bidrar til langsiktig økologisk og forsvarlig forvaltning av naturressursene, inkludert utvikling av bærekraftige produksjonssystemer innen primærnæringer som fiske, jord- og skogbruk. Det er også viktig med miljøvennlig energiforvaltning, effektiv energibruk og miljøvennlige energibærere og tiltak som fremmer renere produksjon og hindrer forurensning. Tiltak som fremmer bærekraftig vannressursforvaltning prioriteres, god forvaltning av begrensede vannressurser er viktig for lokalbefolkningen, for bærekraftig økonomisk utvikling og for å ivareta fredelig sameksistens mellom stater. I 2002 gikk 11,9 prosent av NORADs bilaterale budsjett til tiltak innenfor miljø- og energiforvaltning.

Ti år etter Rio fikk arbeidet med å gjennomføre Agenda 21 igjen stor internasjonal oppmerksomhet: Verdenstoppmøtet for bærekraftig utvikling (WSSD) ble avholdt i Johannesburg i august/september 2002, og er siden fulgt opp i NORAD på ulike måter. En oppfølging etter

WSSD har vært planleggingen av bruken av tilleggsmidlene på 375 millioner kroner som i budsjettet er gjort tilgjengelig for oppfølging av WEHAB områdene (vannforsyning og sanitær, energi, helse, jordbruk og biologisk mangfold) i kommende tre-års periode.

Regjeringens handlingsplan og handlingsplanen fra WSSD understreker behovet for å arbeide mer strategisk med miljø i forhold til nasjonal planlegging og sektorplaner. Det er et uttalt mål at en økende andel av norsk bistand skal ytes som program- og budsjettstøtte, noe som også får konsekvenser for miljøbistanden.

I Johannesburg ble det enighet om at land i Sør som allerede har påbegynt arbeidet med nasjonale fattigdomsstrategier (PRSP) ikke lenger har behov for å utarbeide separate nasjonale strategier for bærekraftig utvikling. I de land hvor det er relevant skal man bygge på eksisterende nasjonale strategier, noe som må bety en betydelig styrking av miljøkomponenten i disse planene, samtidig som integrasjon av økonomiske, sosiale og miljømessige aspekter potensielt kan bli styrket. Etter hvert som disse strategiene i økende grad vil fungere også som strategier for bærekraftig utvikling og andre tema (for eks. likestillingsspørsmål) blir inkludert, melder behovet seg

for en avklaring om hvordan Norge skal forholde seg til disse signalene i policydialogen med mottaker så vel som i samarbeidet med andre aktører på landnivå.

NORAD vil arbeide mer systematisk med miljø som et integrert tema i nasjonale strategier for fattigdomsbekjempelse. I løpet av 2002 har NORAD fortsatt arbeidet med å utvikle en sterkere kobling mellom miljø og sosiale aspekter, spesielt fattigdomsreduksjon, noe som er blitt enda mer aktuelt etter WSSD hvor arbeidet med nasjonale fattigdomsstrategier fikk en ny og utvidet rolle.

I nasjonale strategier bør miljø bli håndtert som et tverrgående og integrert tema i forhold til prioriterte sektorer/innsatsområder for fattigdomsbekjempelse. Generelt innebærer integrert ivaretagelse av miljøutfordringer at de ulike sektorer blir bedre til å ivareta sine miljøforpliktelser, muliggjort bl.a. gjennom styrking av institusjoner og praktisk miljøforvaltning. Samtidig vil integrering av miljø i nasjonale fattigdomsstrategier skape behov for mer strategiske miljøkonsekvensanalyser.

Integrering av miljø i nasjonale fattigdomsstrategier og økt innsats på sektornivå vil på lengre sikt ha stor betydning for utviklingen av fremtidige konsekvensanalyser. Tradisjonelle, prosjektspesifikke konsekvensanalyser vil ikke være tilstrekkelig. Etter hvert som innsatsen økes i bredere sektorprogrammer, vil NORAD også utvikle nye redskap for å vurdere og håndtere miljøkonsekvenser i mer overordnede strategiske beslutninger. Strategiske miljøkonsekvensanalyser (SEA) – som kan være sektorielle eller regionale – representerer en relativt ny tilnærming, som potensielt kan fungere som et bindeledd mellom det praktiske prosjektarbeid og overordnede nasjonale strategier. Erfaring med denne typen analyser er imidlertid begrenset, spesielt i Sør, og mye av diskusjonen omkring SEA har så langt fokusert på de industrialiserte land. For bedre å kunne kartlegge erfaringer fra våre samarbeidsland, har UD/NORAD innledet et samarbeid med The International Institute for Environment and Development (IIED). En kommende rapport vil danne grunnlaget for det videre arbeidet på dette området.

Miljø prosjekter og programmer støttet av NORAD.

I Tanzania, India og Sør-Afrika er brede miljøprogrammer videreført i 2002. Disse programmene er rettet mot styrking av miljøforvaltningens kompetanse og kapasitet, og har i tillegg prosjektaktiviteter innen ulike temaer. I Zambia ble de pågående programmene for forvaltning av vilt og nasjonalparker og innenfor forurensning videreført. I Kina har

satsingen på tiltak mot forurensning fortsatt. Innsatsen i Mellom-Amerika omfatter i hovedsak regionale tiltak, men også landspesifikke tiltak, og ligger i hovedsak i skjæringspunktet miljø/landbruk og faller inn under temaene utdanning, forskning, lokalbasert naturressursforvaltning, biodiversitetsbevaring- og forvaltning. Samarbeid i energisektoren og på fiskeriforvaltning er viktige områder i miljøsamarbeidet i flere land.

I Tanzania har NORAD støttet utarbeidelse av en nasjonal strategi og handlingsplan for biologisk mangfold. Spesielt interessant er den økonomiske betydning ulike naturressurser har for de 80 prosent av Tanzanias befolkning som fortsatt bor på landsbygda. Studien peker på at mellom 30 og 40 prosent av inntektene til disse kommer fra bruk av naturressurser utenfor det tradisjonelle jordbruket.

I Tanzania støtter NORAD også utvikling av lokale løsninger for å begrense avskoging og erosjon. Hifadhi Ardhi Shinyanga (HASHI) prosjektet ble startet i 1987 av den tanzanianske regjering som et forsøk på å begrense den betydelige jordferringelse som man lenge hadde observert. Fra 1991 ble NORAD involvert for å gi anvendt forskningsstøtte med tanke på å utvikle praktiske, lokalt anvendbare løsninger for å begrense avskogingen og den følgende knappheten på brennved og dyrefor og bidra til redusert ferringelse av jorda. Agroforestry, en kobling av land- og skogbruk, har i en årrekke kunnet vise til lovende resultater, men selv om det finnes gode tekniske løsninger har dette ikke nødvendigvis betydd at det blir akseptert og anvendt av lokalbefolkningen.

I Shinyanga har man tatt konsekvensen av dette, gjennom å involvere lokalbefolkningen i alle faser av arbeidet. En forskningskomponent er også inkludert, og hele prosjektet har siden begynnelsen lagt stor vekt på bred deltakelse og kommunikasjon hvor lokalbefolkningens økologiske kunnskap blir aktivt trukket inn (f.eks. ved planting av medisinsplanter). De siste årene kan prosjektet vise til betydelige resultater.

En stadig større del av befolkningen tar aktivt del i anvendelsen av ulike typer agroforestryteknikker og miljøbevisstheten har økt. Tilgangen til både brennved og dyrefor medfører at stadig flere hushold tar bruk nye teknikker. Bedre fôr har ført til økt melkeproduksjon og påfølgende økt konsum og bedret ernæring. Skolene blir trukket inn i treplantningsarbeidet og "farmer to farmer-training" er vanlig spesielt blant kvinnegrupper. Det er dessuten viktig å merke seg at i stadig flere tilfeller tar bøndene selv initiativ for å lære gjennom prosjektet og venter ikke passivt på at de skal bli oppsøkt.

Institusjonelle og legale forutsetninger spiller også en viktig rolle i den positive utviklingen som har skjedd i Shinyanga. Gjennom endringer i lover og forskrifter på 1970- og 80-tallet, er landsbyen etter hvert blitt etablert som en sentral institusjonell enhet på lokalt nivå. Etter en periode med sentralisert naturressursforvaltning har man etter hvert innsett at desentraliserte løsninger fungerer bedre, og desentralisering av forvaltning av naturressursene har fått støtte fra høyt politisk nivå. Dette er bl.a. reflektert i den nye Skogloven fra 2002.

I tiden som kommer står man overfor store utfordringer, spesielt i å bygge kapasitet i lokalforvaltningen (distriktsråd, landsbyråd, skoler etc). Det vil også bli lagt mer vekt på en bredere formidling av gode eksempler. Radio, såvel som elektroniske hjelpemidler, har et stort potensiale når det gjelder spredning av informasjon både blant frivillige organisasjoner og lokale grupper, såvel som oppover i systemet. Erfaringen fra Shinyanga er et eksempel på at samarbeid for å utvikle bærekraftig produksjon for fattige og utsatte befolkningsgrupper er en sentral og viktig del av miljø-samarbeidet, og at resultater er avhengig av både lokale og bredere nasjonale forutsetninger.

I Zambia er nå myndighetene i avslutningen av gjennomføringen av andre fase i et industriforensingsprosjekt støttet av NORAD. Det planlegges en videreføring for renere produksjon og reduksjon av farlig avfall. I tillegg planlegges det også et samarbeid mellom Norge og Zambia på bioteknologiområdet.

I 2001 ble det inngått et nytt fireårig arbeidsprogram under det bilaterale miljøvernssamarbeidet mellom Norge og Indonesia, med en total bistandsfinansiering på 20 millioner kroner. Programmet fokuserer spesielt på implementering av konvensjonen om biologisk mangfold, renere produksjon i skogindustrien, kystsoneforvaltning og desentralisering til kommunenivå.

Programavtalen for miljøvernssamarbeidet mellom Norge og Sør-Afrika for 2000-2004 er på totalt 60 millioner kroner. Hensikten med programmet er å bidra til en gjennomføring av Sør-Afrikas overordnede målsetting om en bærekraftig forvaltning av miljø og turisme. Alle temaområder og prosjekter er vinklet mot Sør-Afrikas egne miljøprioriteringer. Programmet vil bidra til å utvikle og implementere forvaltningssystemer for miljøsektoren i Sør-Afrika i samsvar med den nye grunnloven. Kapasitetsbygging og revidering av lover og forskrifter er sentrale oppgaver. Det er også en viktig målsetting å videreutvikle dialogen om internasjonale og bilaterale spørsmål, og å etablere strategiske kontakter mellom miljøverndepartementet i Sør-Afrika og Norge som likeverdige

parter. Miljøverndepartementet er ansvarlig for norsk faglig samarbeid og har delegert koordineringen på norsk side til Riksantikvaren. En rekke norske institusjoner deltar. I løpet av 2002 var flere delegasjoner på studiebesøk til Norge som et ledd i oppfølgingen av samarbeidet. De fleste prosjektene er under iverksetting og har god progresjon. Det er planlagt en midtveisgjennomgang av miljøprogrammet våren 2003.

Miljøsamrådet med Kina kom i gang 1995/96. Samarbeidet finansieres av NORAD og ligger på kr 20–30 millioner kroner i året. Kina har etablert en omfattende miljøforvaltning og er internasjonalt orientert for å få overført kompetanse for å videreutvikle denne. De globale dimensjonene i Kinas forurensningsproblemer og lokale skader på helse og naturressurser er viktige faktorer for samarbeidet mellom Norge og Kina. Utviklingssamarbeidet består i stor grad av institusjonssamarbeid mellom norske og kinesiske miljøinstitusjoner. I 2002 ble det blant annet etablert overvåkingssystem for luftforurensning og påbegynt planer mot luftforurensningen i provinsen Chanxi, videreført overvåking av sur nedbør, og gjennomført kompetansebygging på miljøkvalitets-sikringssystemet ISO 14000 for tre industrisektorer. Det er videreført samarbeidet innen kulturminnevern og fiskeriforvaltning.

I India gjennomføres miljøprogrammer i de to delstatene Karnataka og Himachal Pradesh med aktiviteter innen forurensningsområdet og naturforvaltning. Et nytt program for bærekraftig produksjon på landsbynivå og i byområder i Karnataka ble vedtatt støttet i 2002. Det pågår også forberedelser for et program for samarbeid mellom Indias og Norges miljødepartementer og miljøforvaltning.

Fiskeriutvikling er et annet område hvor norsk kompetanse er etterspurt. I Mosambik har NORAD i første rekke bidratt med institusjonell støtte til landets fiskeridepartement. Målet er å kvalitetsstyrke departementet som forskningsinstitusjon og forbedre fiskeridministrasjonen, slik at landet bedre kan utnytte sine fiskeriresurser og yte bedre tjenester til brukerne i fiskerisektoren.

NORADs finansiering av forvaltningsprogrammet for fiskeriresurser, Nansenprogrammet, gjennomføres i land i Sørvest-Afrika og er nå også igangsatt for land i Nordvest-Afrika, sistnevnte gjennom koordinering av FAO.

Verdenssamfunnet har definert klare mål for å stoppe ikke-bærekraftig bruk av vannressursene, for utvikling av integrerte vannressursplaner og for halvering av andelen av verdens befolkning uten tilgang på sikker drikkevannsforsyning og sanitærsystemer.

Norge støtter vannprogrammer i bl.a. Det palestinske området hvor vann er en meget begrenset ressurs, i Bosnia-Hercegovina, i Kina og på Sri Lanka. Norge har forpliktet seg til å delta i Nile River Basin Initiative, som er et samarbeidsprogram mellom statene i Nilens nedslagsfelt, og som fokuserer på langsiktig bærekraftig bruk av den viktige vannressursen. Det ytes også støtte til et vannressurs-forvaltningsprogram i Zambia, i samarbeid med Sida.

Som oljenasjon har Norge mye kompetanse, blant annet innen regulering, lovverk og utvinning. Flere land etterspør nå utviklingssamarbeid på dette området. I det nye landet Øst-Timor vil petroleum spille en sentral rolle i utviklingen av landets økonomi. På bakgrunn av den kompetanse som Norge har på dette området, har Øst-Timors myndigheter bedt om støtte for å bygge opp nasjonal kompetanse til å forvalte petroleumsressursene på en best mulig måte. En slik støtte er nå etablert. Det samarbeides også med å utvikle Øst-Timors vannkraft og elektrisitetssektor hvor Norges Vassdrag- og Energidirektorat er myndighetenes rådgiver.

I Nigeria vurderer NORAD et samarbeid om miljøutfordringene i olje- og gassproduksjonen med landets miljømyndigheter.

Samarbeidet med Nepal innen energisektoren har involvert et bredt spekter av norske aktører, både private organisasjoner, statlige organer og private selskap. Norge har støttet institusjons- og kompetanseutvikling i forbindelse med miljøvurdering av vannkraftprosjekter, etablering av utrednings- og forskningsfirma, videreutdanning i vannkraft og elektrisitetsforsyning og utbygging av vannkraftverk, samt bidratt med faglig bistand til et vannkraftselskap.

Vietnam har, med støtte fra NORAD og Sida, startet utviklingen av et nasjonalt planleggingsverktøy hvor formålet er at det på et tidlig stadium foretas avveininger av forskjellige interesser som berøres når vann brukes til kraftformål. De nasjonale prioriteringene står også sentralt i dette arbeidet. I 2002 ble det gjennomført planlegging for en fase 2 i dette programmet. På forurensningsområdet støttes utvikling av nasjonal plan for håndtering og destruksjon av foreldete og ulovlige jordbrukskjemikalier. For Ho Chi Minh by utvikles plan for byens håndtering av farlig avfall og det etableres et overvåkingssystem for luftforurensning og utvikling av planer for forurensningsreduksjoner. Institusjonsstøtte til Petrovietnam på miljø sikkerhet er videreført i 2002.

Foto: Goril Trondsen Booth

Foto: Ole Bernt Frøshaug

Begrunnelsen for norsk tilstedeværelse, bistandsvolum og innsatsområder varierer betydelig fra land til land. Derfor varierer også måten NORAD følger opp de ulike politiske føringene for utviklingssamarbeidet fra land til land.

I de sju hovedsamarbeidslandene Nepal, Bangladesh, Uganda, Tanzania, Malawi, Zambia og Mosambik tar samarbeidet utgangspunkt i landenes egne fattigdomsstrategier. Også i de 17 andre samarbeidslandene er landenes egne planer og prioriteringer utgangspunktet for samarbeidet, men her kan andre forhold som bidrag til fredsprosesser eller særlig satsing på miljø være hovedbegrunnelsen for norsk tilstedeværelse.

Gruppen andre samarbeidsland omfatter Angola, Etiopia, Eritrea, Mali, Nigeria, Sør-Afrika, Zimbabwe, India, Indonesia, Kina, Pakistan, Sri Lanka, Vietnam, Øst-Timor, Det palestinske området, Guatemala og Nicaragua.

I tillegg har NORAD gitt bistand gjennom organisasjoner,

bedrifter og institusjoner til om lag ett hundre land i fire verdensdeler.

I 2002 forvaltet NORAD om lag 4,235 milliarder kroner. Om lag 33 prosent ble brukt i hovedsamarbeidsland, mens om lag 28 prosent gikk til andre samarbeidsland. Resten, omlag 39 prosent, gikk gjennom norske og multilaterale organisasjoner til nærmere 60 andre land. Den nye bevilgningen for overgangs- bistand ga NORAD utvidete muligheter for støtte til overgang mellom kortsiktig humanitær innsats og langsiktig utviklingssamarbeid. Av bevilgningen på 350 millioner kroner ble om lag 70 prosent kanalisert gjennom FN, mens resten primært ble kanalisert gjennom norske frivillige organisasjoner.

Grafene er basert på korrigerede tall per september 2003. Forrige versjon inneholdt en feilrapportering på kr. 400 000 000 NOK. Dette fikk konsekvenser på de fleste hovedtall, samt prosenter i totaltallene, noe som her er rettet opp. Tabellene for NORADs støtte er uendret.

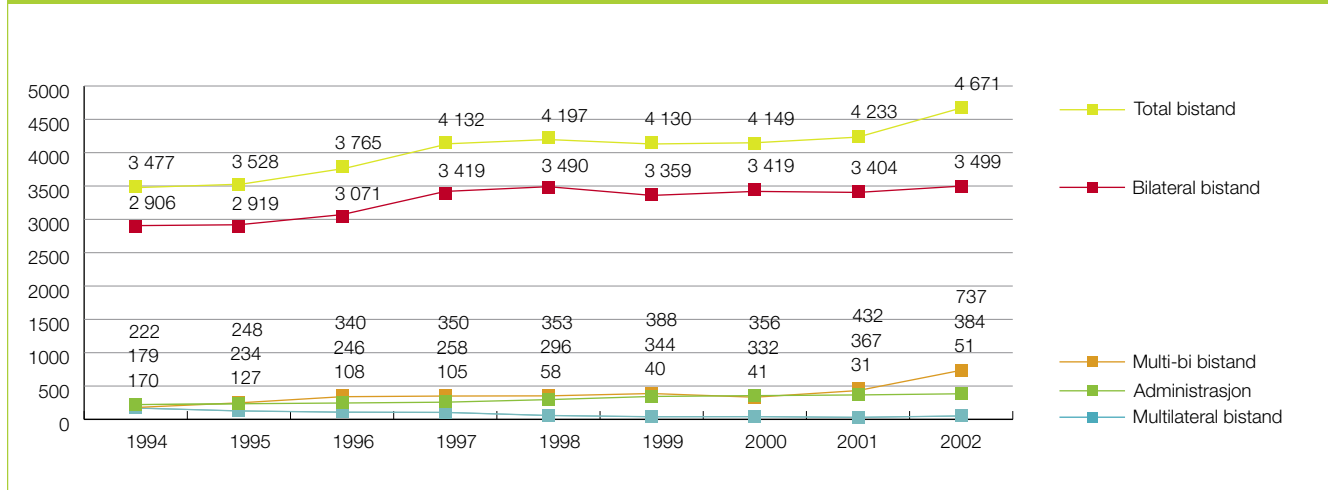

Foto: Ole Bernt Frøshaug

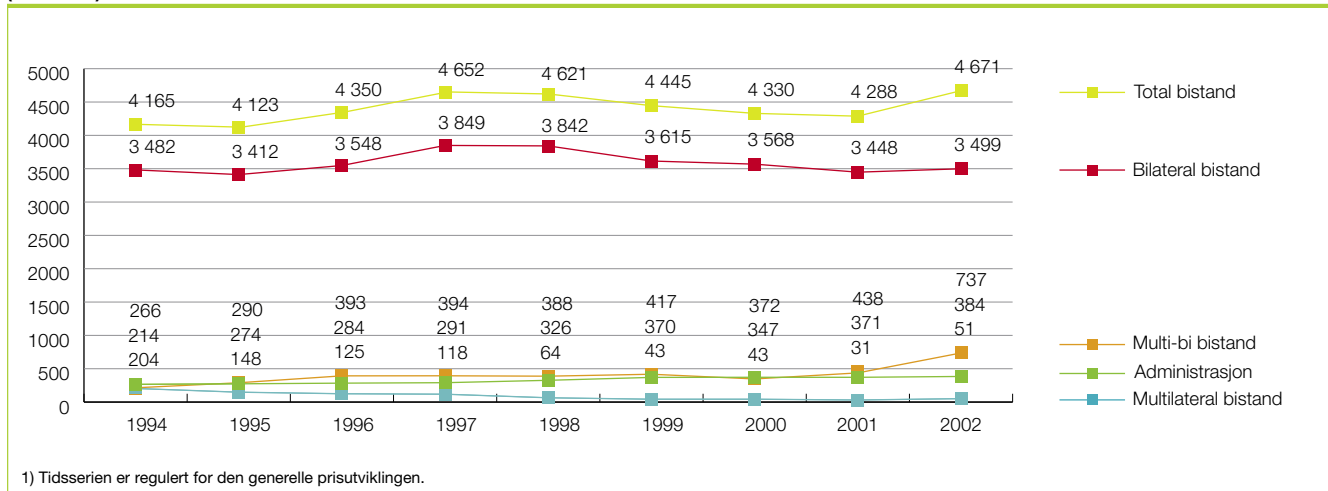

Total brutto bistand gjennom NORAD, 1994-2002
(NOK mill.)

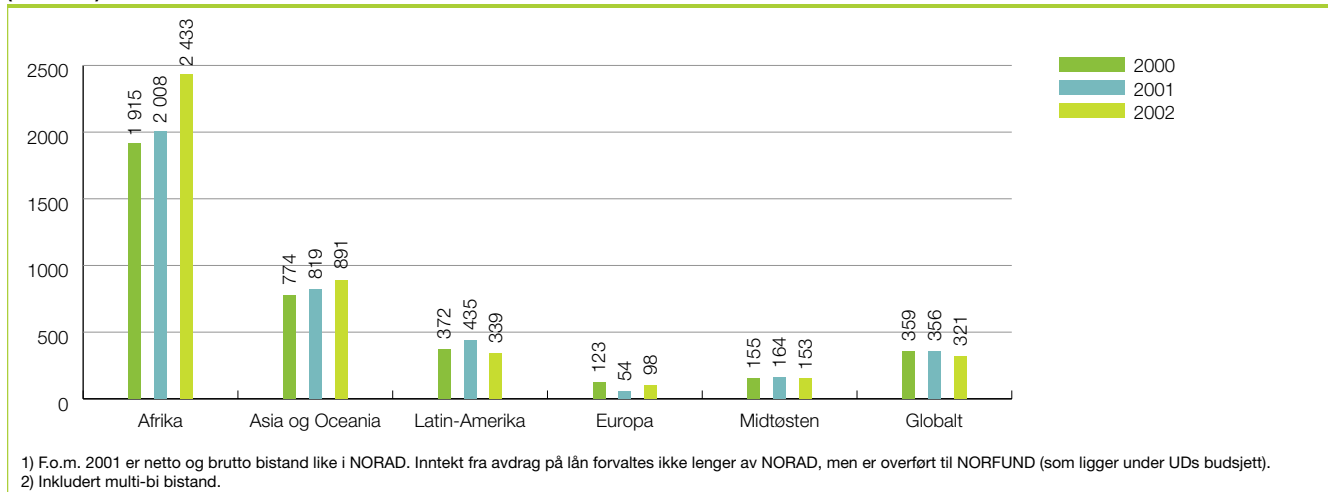

Indeksregulert¹⁾ total brutto bistand gjennom NORAD, 1994-2002
(NOK mill.)

1) Tidsserien er regulert for den generelle prisutviklingen.

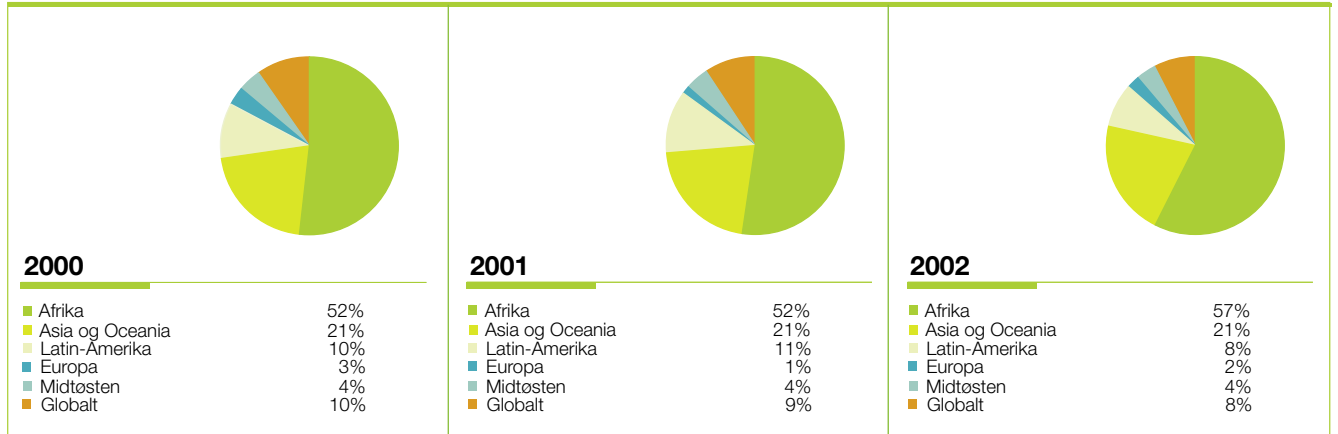
Netto¹⁾ bilateral bistand²⁾ gjennom NORAD fordelt på regioner, 2000-2002
(NOK mill.)

1) F.o.m. 2001 er netto og brutto bistand like i NORAD. Inntekt fra avdrag på lån forvaltes ikke lenger av NORAD, men er overført til NORFUND (som ligger under UD's budsjett).
2) Inkludert multi-bi bistand.

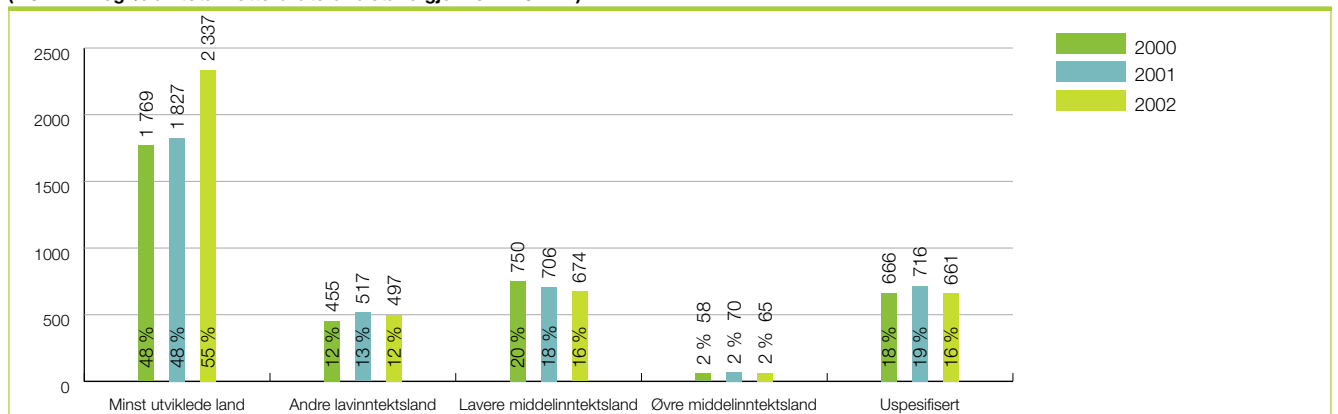

Netto¹⁾ bilateral bistand²⁾ gjennom NORAD fordelt på regioner, 2000-2002
(Som prosent av total netto bilateral bistand gjennom NORAD)

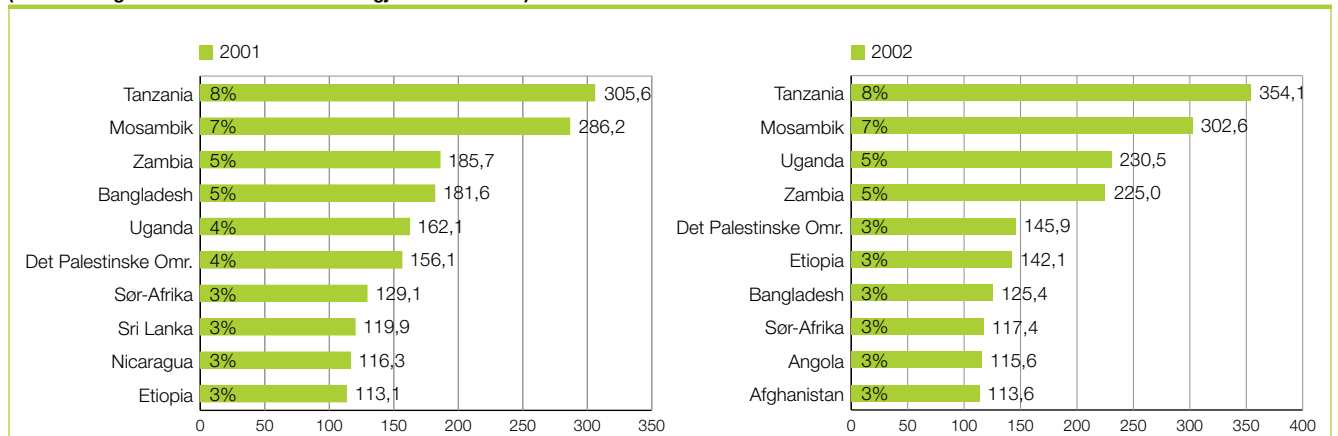
1) Fo.m. 2001 er netto og brutto bistand like i NORAD. Inntekt fra avdrag på lån forvaltes ikke lenger av NORAD, men er overført til NORFUND (som ligger under UDS budsjett).
2) Inkludert multi-bi bistand.

Netto¹⁾ bilateral bistand²⁾ gjennom NORAD fordelt på inntektskategorier, 2000-2002
(NOK mill. og % av total netto bilateral bistand gjennom NORAD)

1) Fo.m. 2001 er netto og brutto bistand like i NORAD. Inntekt fra avdrag på lån forvaltes ikke lenger av NORAD, men er overført til NORFUND (som ligger under UDS budsjett).
2) Inkludert multi-bi bistand.

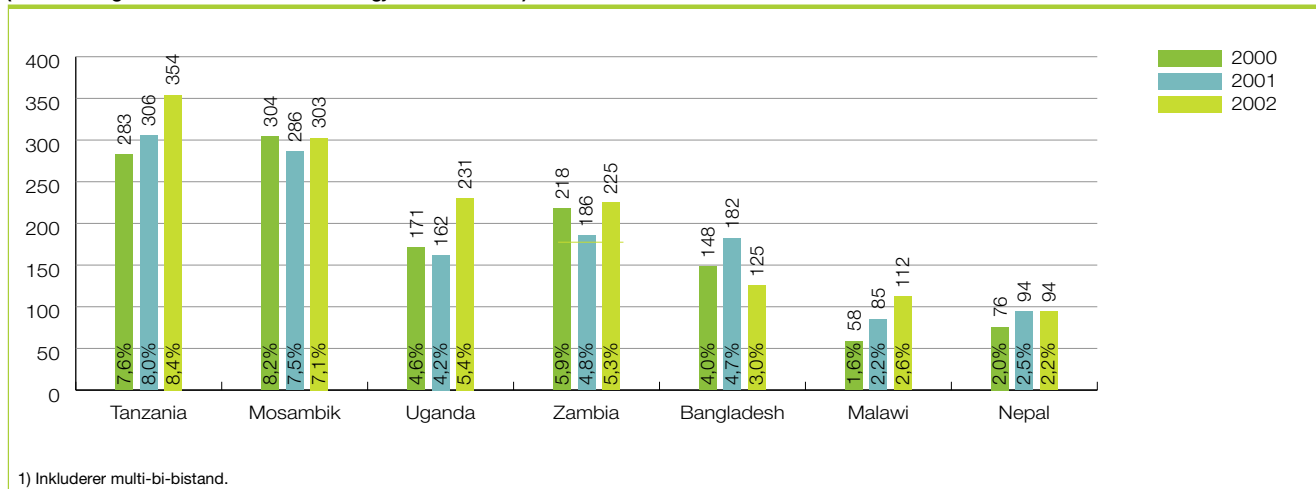
De ti største motakerene av bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD i 2001 og 2002
(NOK mill. og % av total bilateral bistand gjennom NORAD)

1) Inkludert multi-bi bistand.

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD til hovedsamarbeidsland, 2000-2002 (NOK mill. og % av total bilateral bistand gjennom NORAD)

1) Inkluderer multi-bi-bistand.

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD fordelt på DAC-sektorer²⁾ og region, 2002 (NOK 1000 og % av total bilateral bistand gjennom NORAD)

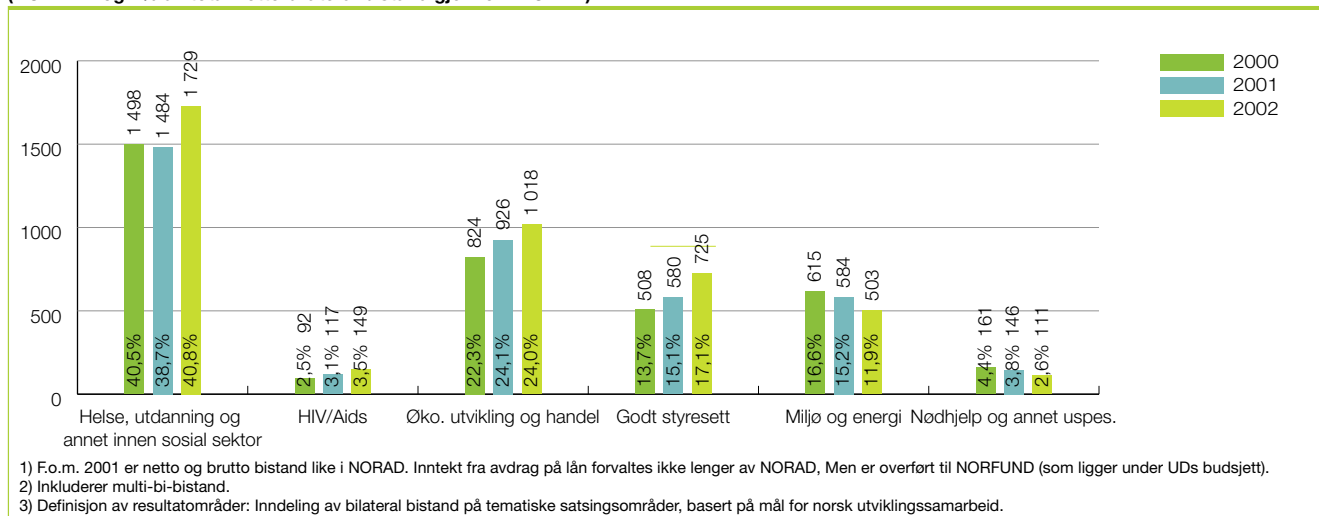
	Afrika	Asia og Oceania	Latin-Amerika	Europa	Midtøsten	Globalt uspesifisert	Totalt	
111 Utdanning	37 184	28 552	16 244		1 389	13 256	96 626	2,3 %
112 Grunnutdanning	210 843	35 939	26 353		20 860	3 392	297 386	7,0 %
113 Videregående utdanning	16 108	34 580	1 331	2 541	1 956		56 516	1,3 %
114 Universitets- & høyskoleutd.	84 435	6 971	968		5 467	71 283	169 125	4,0 %
Sum 110 Utdanning	348 571	106 042	44 896	2 541	29 672	87 931	619 654	14,6 %
121 Helse, generell	138 140	10 736	15 147	491	1 317	33 987	199 819	4,7 %
122 Primærhelse	111 964	23 553	3 190	4 000	2 522	2 488	147 715	3,5 %
Sum 120 Helse	250 104	34 288	18 337	4 491	3 839	36 475	347 534	8,2 %
130 Befolkningsprog. og reprod. helse	132 641	9 682	13 330	548	20	17 700	173 921	4,1 %
140 Vannforsyning & sanitær	41 790	75 546	5 979	28 236	10 221	4 488	166 260	3,9 %
150 Off. forvaltning og folkelig deltakelse	414 133	124 845	107 523	30 989	14 015	33 096	724 601	17,1 %
160 Annen sosial infrastruktur og tjenester	203 913	100 369	28 682	5 942	58 347	12 984	410 236	9,7 %
210 Transport og lagerhold	44 557	1 194	488			732	46 970	1,1 %
220 Kommunikasjon	16 689	167	3 016			13 355	33 228	0,8 %
230 Energi	130 652	120 518	3 237	147	27 979	5 877	288 410	6,8 %
240 Bank og finansielle tjenester	30 392	2 831	6 055			3 127	42 405	1,0 %
250 Næringsliv og andre tjenester	10 765	8 497	31	3 419		2 223	24 934	0,6 %
311 Landbruk	153 868	5 681	37 955	13 692	3 300	7 551	222 046	5,2 %
312 Skogbruk	32 600	8 287	1 162				42 049	1,0 %
313 Fiske	76 886	7 599	1 637	2 413		6 207	94 742	2,2 %
321 Industri	22 641	6 399	553	231		688	30 512	0,7 %
322 Mineralressurser og gruvedrift	5 961	4 291					10 252	0,2 %
323 Bygg	56						56	0,0 %
331 Handelspolitikk og reguleringer	1 598	4 621				3 779	9 998	0,2 %
332 Turisme		420					420	0,0 %
410 Multisektoriell miljøinnsats	94 901	80 200	8 627			31 026	214 754	5,1 %
420 Multisektoriell kvinner og utvikling (WID)	17 029	14 904	13 539	3 350	568	8 077	57 467	1,4 %
430 Annen multisektoriell innsats	134 564	135 020	27 778	2 500	4 360	3 497	307 719	7,3 %
Sum 400 Multisektor	246 494	230 124	49 944	5 850	4 928	42 600	579 940	13,7 %
500 Varebistand og generell programbistand	226 982	27 000					253 982	6,0 %
600 Tiltak vedrørende gjeld	1 871						1 871	0,0 %
700 Nødhjelp	9 985		9 875			1 045	20 905	0,5 %
998 Ualloktert/uspesifisert	29 857	12 477	6 458		538	41 021	90 350	2,1 %
Total	2 433 006	890 876	339 156	98 499	152 859	320 878	4 235 275	100,0 %

1) Inkludert multi-bi bistand.

2) Definisjon av DAC-sektor: Betegnelse som har til hensikt å kartlegge hvilket område innen mottakerens økonomiske eller sosiale struktur, bistanden hovedsakelig er ment å støtte.

Netto¹⁾ Bilateral bistand²⁾ gjennom NORAD fordelt på resultatområder³⁾, 2000-2002 (NOK mill. og i % av total netto bilateral bistand gjennom NORAD)

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD fordelt på hovedsamarbeidsland, hovedregioner og resultatområder, 2002 (NOK 1000 og % av total bilateral bistand til gjeldende land/region)

	Helse, utdanning og annet innen sosial sektor		HIV/Aids		Økonomisk utvikling og handel		Godt styresett		Miljø og energi		Nødhjelp og annet uspesifisert		Totalt	
	NOK	%	NOK	%	NOK	%	NOK	%	NOK	%	NOK	%	NOK	%
Afrika														
Tanzania	106 623	30,1	8 421	2,4	181 111	51,1	17 056	4,8	40 703	11,5	210	0,1	354 124	100
Mosambik	79 596	26,3	10 324	3,4	91 545	30,3	76 139	25,2	44 006	14,5	976	0,3	302 587	100
Uganda	107 128	46,5	4 368	1,9	81 925	35,5	10 882	4,7	24 180	10,5	2 034	0,9	230 517	100
Zambia	107 310	47,7	15 414	6,9	47 478	21,1	32 379	14,4	22 364	9,9	74	0,0	225 020	100
Malawi	39 753	35,5	8 271	7,4	27 962	25,0	21 521	19,2	13 922	12,4	585	0,5	112 014	100
Andre land	452 224	47,1	36 636	3,8	180 099	18,7	206 946	21,5	59 909	6,2	25 238	2,6	961 053	100
Afrika Uspesifisert	61 013	24,6	28 077	11,3	78 198	31,6	49 208	19,9	20 470	8,3	10 726	4,3	247 691	100
Sum Afrika	953 648	39,2	111 512	4,6	688 318	28,3	414 133	17,0	225 554	9,3	39 842	1,6	2 433 006	100
Asia og Oceania														
Bangladesh	59 213	47,2	640	0,5	7 630	6,1	7 703	6,1	50 170	40,0	67	0,1	125 423	100
Nepal	58 637	62,4	420	0,4	25	0,0	7 214	7,7	27 043	28,8	693	0,7	94 032	100
Andre land	224 416	34,7	3 276	0,5	189 034	29,2	106 378	16,4	114 136	17,6	9 836	1,5	647 076	100
Asia Uspesifisert	4 970	20,4	3 134	12,9	1 441	5,9	3 550	14,6	9 369	38,5	1 881	7,7	24 344	100
Sum Asia og Oceania	347 235	39,0	7 471	0,8	198 130	22,2	124 845	14,0	200 718	22,5	12 477	1,4	890 876	100
Latin-Amerika														
Alle land	117 900	41,9	8 513	3,0	38 695	13,7	94 816	33,7	9 652	3,4	12 037	4,3	281 613	100
Latin-Amerika uspesifisert	12 796	22,2	3 104	5,4	22 429	39,3	12 707	22,3	2 212	3,9	4 295	7,5	57 543	100
Sum Latin-Amerika	130 695	38,5	11 617	3,4	61 124	18,1	107 523	31,8	11 864	3,5	16 332	4,8	339 156	100
Europa														
Alle land	42 264	48,1	548	0,6	19 574	22,3	25 346	28,8	147	0,2			87 878	100
Europa uspesifisert	2 296	21,6			2 682	25,3	5 643	53,1					10 621	100
Sum Europa	44 560	45,2	548	0,6	22 256	22,6	30 989	31,5	147	0,1			98 499	100
Midtøsten														
Alle land	103 257	67,7	20	0,0	7 050	4,6	13 675	9,0	27 979	18,3	538	0,4	152 519	100
Midtøsten uspesifisert							340	100,0					340	100
Sum Midtøsten	103 257	67,6	20	0,0	7 050	4,6	14 015	9,2	27 979	18,3	538	0,4	152 859	100
Globalt uspesifisert	149 955	46,7	17 700	5,5	41 158	12,8	33 096	10,3	36 903	11,5	42 066	13,1	320 878	100
Totalt	1 729 351	40,8	148 868	3,5	1 018 037	24,0	724 601	17,1	503 164	11,9	111 254	2,6	4 235 275	100

1) Inkludert multi-bi bistand.

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD fordelt på region, land og budsjettpost, 2002, del 1
(NOK 1000, % av total bilateral bistand gjennom NORAD og % av total bilateral bistand gjennom den enkelte budsjettpost)

	Kap. 150 Hovedsam- arbeidsland	Kap. 151 Regionbevilgning for Afrika	Kap. 152 Regionbevilgning for Asia	Kap. 153 Regionbevilgning for Midtøsten	Kap. 154 Regionbevilgning for Mellom-Amerika	Kap. 160 Skift samfunn og demokratutvikling	Kap. 161 Næringsutvikling	Kap. 162 Overgangs-bistand (gap)	Kap. 164 Fred, forsoning og demokrati	Kap. 165 Forskning, kompe- tansheving og evaluering	Kap. 166 Tilskuddtil ymse tiltak	Kap. 173 Støtte til prioriterte temaer via multi- laterale kanaler	Totalt	% av total bilateral bistand
Afrika														
Angola		95 789				9 260	163	10 000		375			115 588	2,7 %
Botswana		17 611				4 251				3 246			25 107	0,6 %
Burkina Faso						2 056							2 056	0,0 %
Burundi						1 596		35 000					36 596	0,9 %
Egypt						1 315	32						1 348	0,0 %
Elfenbenskysten						1 472							1 472	0,0 %
Eritrea		18 003				14 707	475	10 000					43 184	1,0 %
Etiopia		94 913				31 429				15 785			142 126	3,4 %
Gambia						1 954							1 954	0,0 %
Ghana						760				2 719			3 479	0,1 %
Guinea-Bissau						201							201	0,0 %
Kamerun						4 398				1 321			5 719	0,1 %
Kapp Verde						201	300						501	0,0 %
Kenya						16 494							16 494	0,4 %
Kongo (Dem Rep)						5 304		46 164					51 468	1,2 %
Lesotho						2 432							2 432	0,1 %
Liberia						3 319							3 319	0,1 %
Madagaskar		29 449				5 896		5 430		1 500			42 274	1,0 %
Malawi	69 324	19 935				7 351	14 039			1 365			112 014	2,6 %
Mali		34 883				17 353	1 136			2 081			55 453	1,3 %
Mauretania						3 856							3 856	0,1 %
Mauritius						156							156	0,0 %
Mosambik	224 692	48 763				18 205	6 784			4 075	68		302 587	7,1 %
Namibia		15 268				7 769	1 290			286			24 612	0,6 %
Niger		5 719				4 034							9 753	0,2 %
Nigeria		11 000				272	1 494						12 766	0,3 %
Rwanda		400				18 332		20 227					38 958	0,9 %
Senegal						9 947							9 947	0,2 %
Sierra Leone						1 894		24 236					26 130	0,6 %
Somalia						11 178		20 000					31 178	0,7 %
Sudan		1 200				48 088		40 575					89 863	2,1 %
Swaziland						1 368							1 368	0,0 %
Sør-Afrika		82 325				22 946	5 804			6 348			117 423	2,8 %
Tanzania	190 000	119 686				21 319	14 652			8 381	86		354 124	8,4 %
Uganda	129 979	48 750				37 310	1 151			13 305	23		230 517	5,4 %
Zambia	109 994	91 017				12 822	8 400			2 788			225 020	5,3 %
Zimbabwe		24 550				13 442	148			6 133			44 272	1,0 %
Afrika Uspesifisert		159 907				67 996	1 327			18 461			247 691	5,8 %
Sum Afrika	723 988	91 916	919 167			432 683	57 193	211 631		88 167	176		2 433 006	57,4 %
% av total bilateral bistand over budsjettposten	85,7 %	97,8 %				42,9 %	20,1 %	66,5 %		35,4 %	57,5 %		57,4 %	57,4 %
Europa														
Albania							12		19 921				19 933	0,5 %
Bosnia-Herzegovina							23 620		35 467	100			59 187	1,4 %
Kroatia							1 989		6 000				7 989	0,2 %
Makedonia (Fyrom)							769						769	0,0 %
Tidl.Jugoslavia Uspes.							202		7 873				8 075	0,2 %
Europa Uspesifisert									2 480	65			2 545	0,1 %
Sum Europa							26 592		71 742	165			98 499	2,3 %
% av total bilateral bistand over budsjettposten							9,4 %		100,0 %	0,1 %			2,3 %	2,3 %
Midtøsten														
Det Palestinske Omr.				89 800		31 576	18 599			5 915	31		145 920	3,4 %
Iran										74			74	0,0 %
Jordan						960							960	0,0 %
Libanon						5 216							5 216	0,1 %
Yemen						349							349	0,0 %
Midtøsten Uspesifisert						340							340	0,0 %
Sum Midtøsten				89 800		38 441	18 599			5 989	31		152 859	3,6 %
% av total bilateral bistand over budsjettposten				100,2 %		3,8 %	6,5 %			2,4 %	10,1 %		3,6 %	3,6 %

1) Inkludert multi-bi bistand.

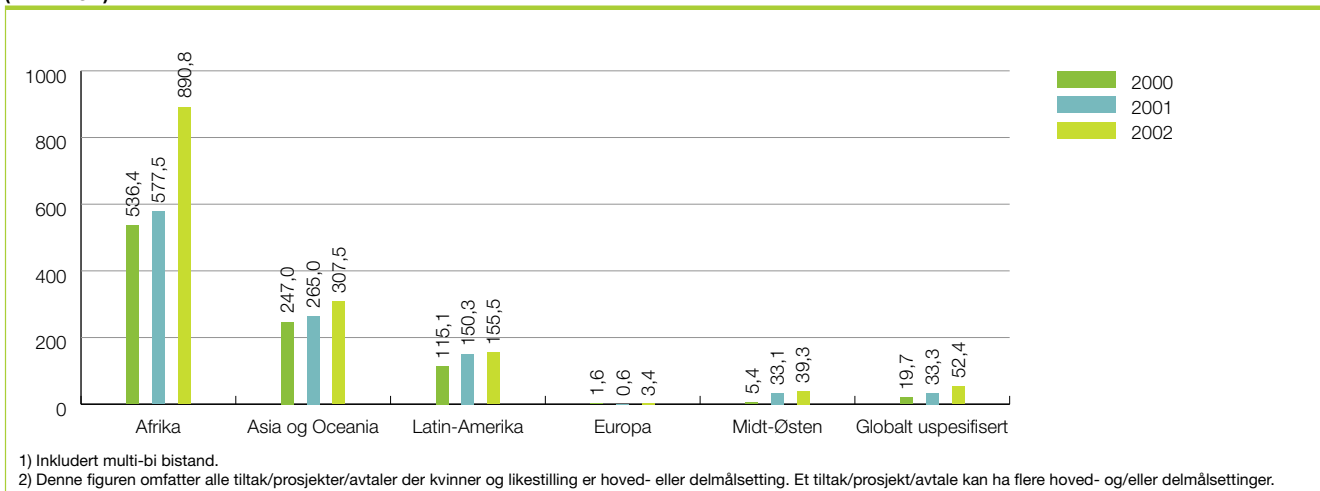
Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD fordelt på region, land og budsjettpost, 2002, del 2 (NOK 1000, % av total bilateral bistand gjennom NORAD og % av total bilateral bistand gjennom den enkelte budsjettpost)

	Kap. 150 Hovedsamm- arbeidsland	Kap. 151 Regionbevilgning for Afrika	Kap. 152 Regionbevilgning for Asia	Kap. 153 Regionbevilgning for Midtøsten	Kap. 154 Regionbevilgning for Mellem-Amerika	Kap. 160 Sivil samfunn og demokratutvikling	Kap. 161 Næringsutvikling	Kap. 162 Overgangs-bistand (gap)	Kap. 164 Fred, forskning og demokrati	Kap. 165 Forskning, kompe- tansheving og evaluering	Kap. 166 Tilskuddtil ymse tiltak	Kap. 173 Støtte til prioriterte temaer via multi- laterale kanaler	Totalt	% av total bilateral bistand
Asia og Oceania														
Afghanistan						21 114		90 000				2 500	113 614	2,7 %
Aserbajdsjan						2 640							2 640	0,1 %
Bangladesh	55 967		23 888			10 137	33 896			1 534			125 423	3,0 %
Bhutan						145	8 650						8 795	0,2 %
Burma						789							789	0,0 %
Fiji-Øyene						350							350	0,0 %
Filippinene						4 777	1 867						6 644	0,2 %
India			36 351			16 108	3 019			348			55 826	1,3 %
Indonesia			7 063			7 500	5 406			1 562			21 531	0,5 %
Kambodsja			4 000			15 435	3 165			21			22 621	0,5 %
Kina			16 978			13 886	34 691			5 531			71 086	1,7 %
Laos			8 172			7 628	23 891			71			39 762	0,9 %
Malaysia						1 348							1 348	0,0 %
Mongolia			2 500			7 319							9 819	0,2 %
Nepal	64 997		4 293			18 763	1 799			4 081	99		94 032	2,2 %
Nord-Korea			1 000										1 000	0,0 %
Pakistan			57 410			6 542	32	1 500		333			65 817	1,6 %
Papua Ny-Guinea						1 244							1 244	0,0 %
Sri Lanka			50 602			23 133	29 143	5 000		3 040			110 918	2,6 %
Thailand						131	700						831	0,0 %
Turkmenistan							350						350	0,0 %
Vietnam			32 741			13 183	9 919			2 706			58 549	1,4 %
Øst-Timor			47 462			5 555	246			280			53 543	1,3 %
Asia Uspesifisert			13 263			9 582	50			1 450			24 344	0,6 %
Totalt Asia & Oceania	120 964		305 723			187 310	156 823	96 500		20 957	99	2 500	890 876	21,0 %
% av total bilateral bistand over budsjettposten	14,3 %		100,0 %			18,6 %	55,1 %	30,3 %		8,4 %	32,4 %	100,0 %	21,0 %	21,0 %
Latin Amerika														
Belize						666	104						770	0,0 %
Bolivia						26 189							26 189	0,6 %
Brasil						19 496				4			19 501	0,5 %
Chile						3 150							3 150	0,1 %
Colombia						16 680							16 680	0,4 %
Costa Rica						353							353	0,0 %
Cuba					1 000	7 023	269						8 292	0,2 %
Dominikanske Rep.						2 410	296						2 706	0,1 %
Ecuador						15 641							15 641	0,4 %
El Salvador					3 200	5 376	291						8 867	0,2 %
Guatemala					43 631	28 628	1 650	10 000		1 426			85 334	2,0 %
Haiti						860							860	0,0 %
Honduras					1 000	5 384							6 384	0,2 %
Jamaica						2 806							2 806	0,1 %
Mexico						2 600							2 600	0,1 %
Nicaragua					33 392	28 549	4 299			283			66 522	1,6 %
Paraguay						4 982							4 982	0,1 %
Peru						9 976							9 976	0,2 %
Latin Amerika Uspes.					36 686	19 505	708			645			57 543	1,4 %
Sum Latin Amerika					118 909	200 273	7 617	10 000		2 357			339 156	8,0 %
% av total bilateral bistand over budsjettposten					97,6 %	19,9 %	2,7 %	3,1 %		0,9 %			8,0 %	8,0 %
Globalt uspesifisert														
Totalt globalt uspesifisert			20 377	- 15	- 200	2 922	148 734	17 583				131 478		320 878
% av total bilateral bistand over budsjettposten	0,0 %	2,2 %	0,0 %	- 0,2 %	2,4 %	14,8 %	6,2 %			52,8 %			7,6 %	7,6 %
Totalt														
Totalt	844 953	939 544	305 708	89 600	121 831	1 007 441	284 407	318 131	71 742	249 113	306	2 500	4 235 275	100,0 %
% av total bilateral bistand over budsjettposten	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%

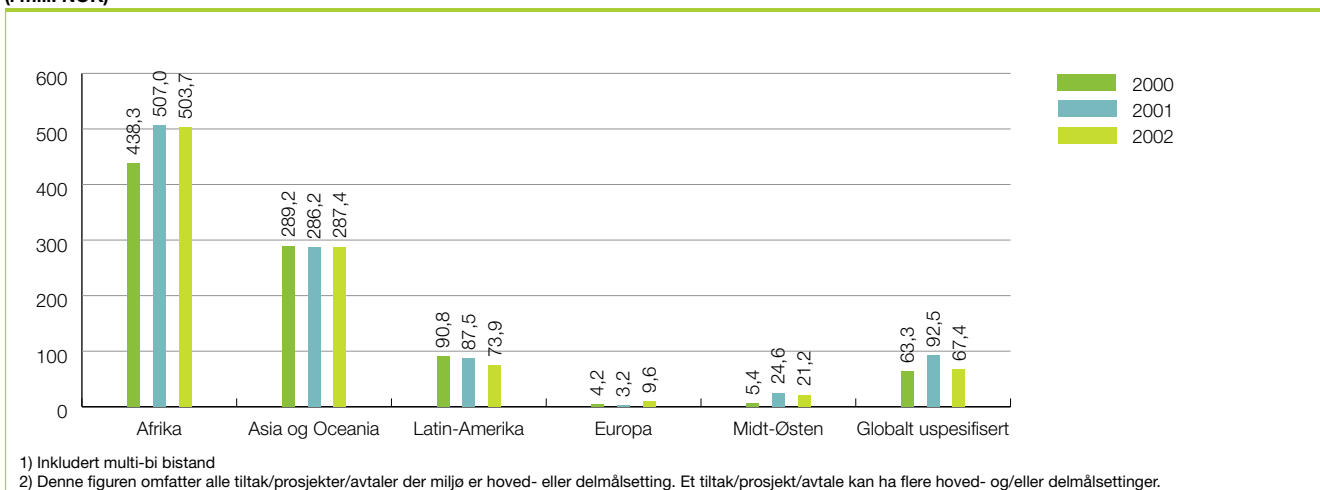
1) Inkludert multi-bi bistand.

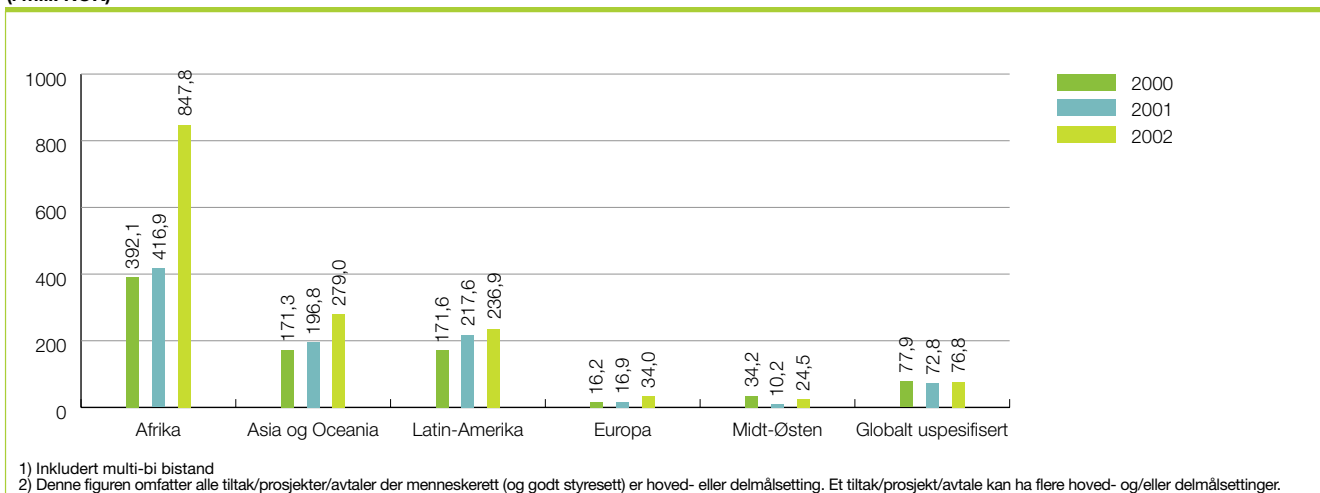
Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der målsettingen²⁾ er kvinner og likestilling, 2000-2002
(i mill. NOK)

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der målsettingen²⁾ er miljø, 2000-2002
(i mill. NOK)

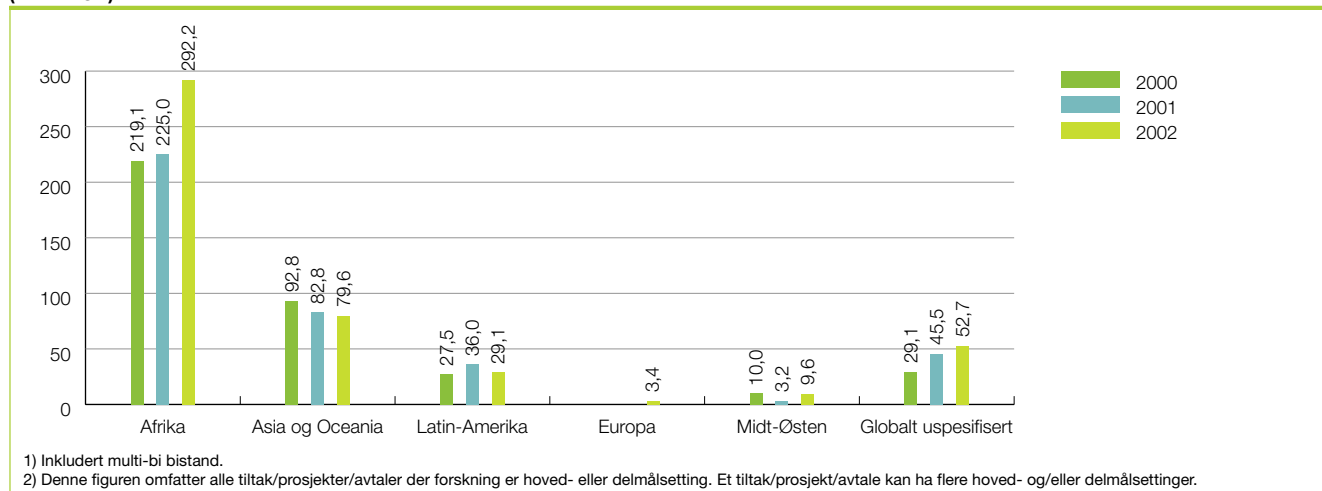

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der målsettingen²⁾ er menneskerett og godt styresett, 2000-2002
(i mill. NOK)

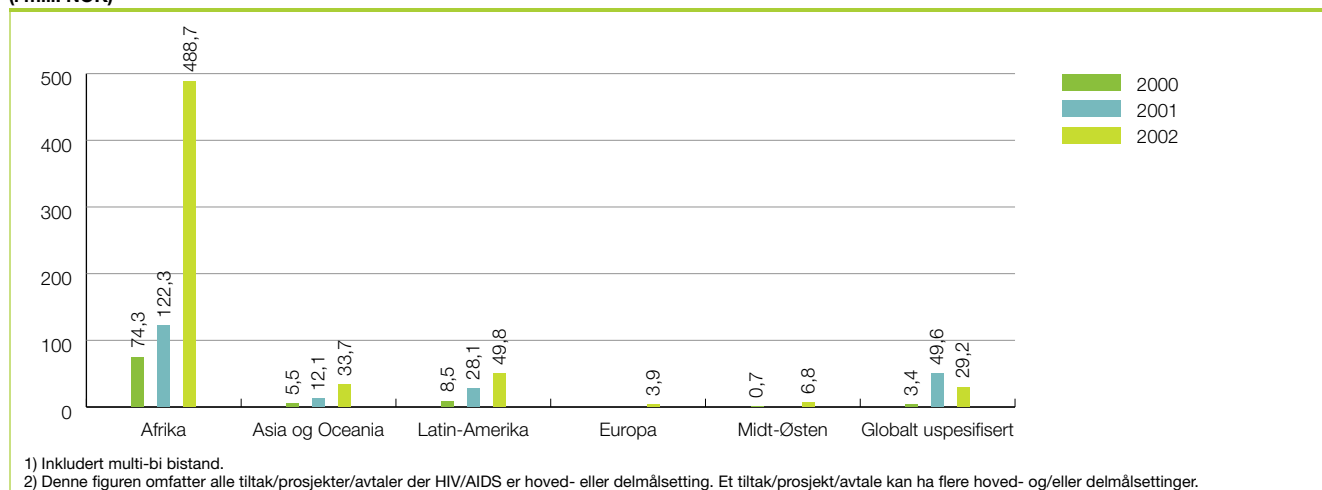

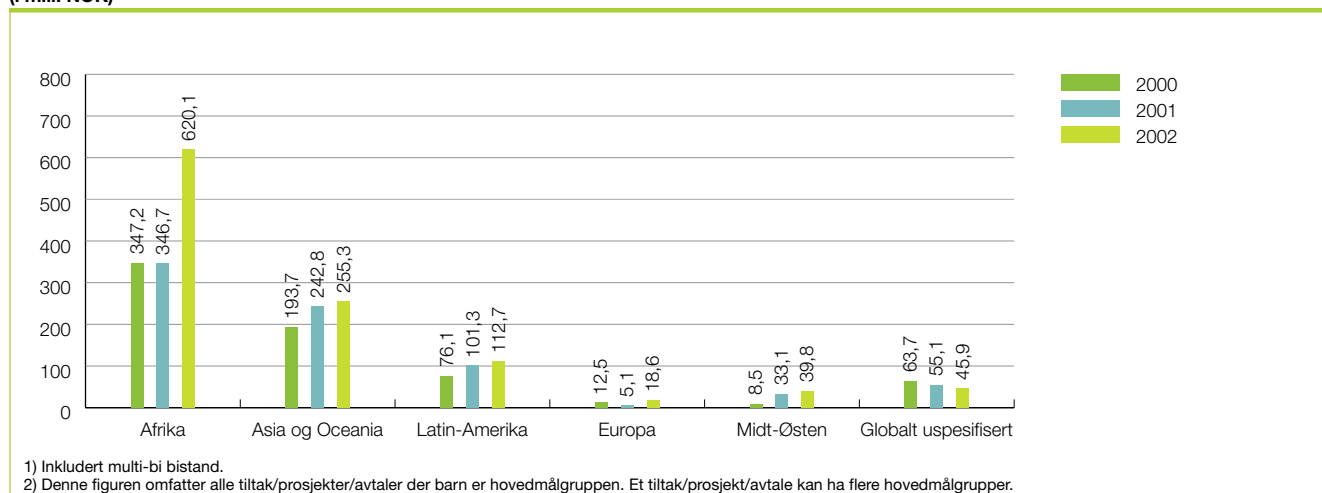
Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der målsetningen²⁾ er forskning, 2000-2002
(i mill. NOK)

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der målsetningen²⁾ er HIV/AIDS, 2000-2002
(i mill. NOK)

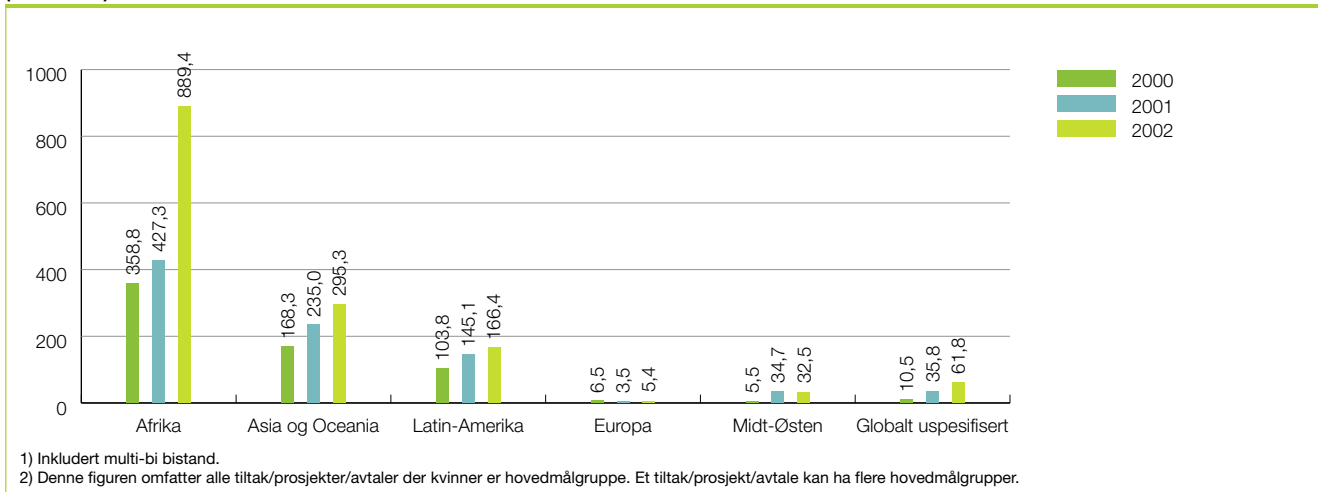

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der hovedmålgruppen²⁾ er barn, 2000-2002
(i mill. NOK)

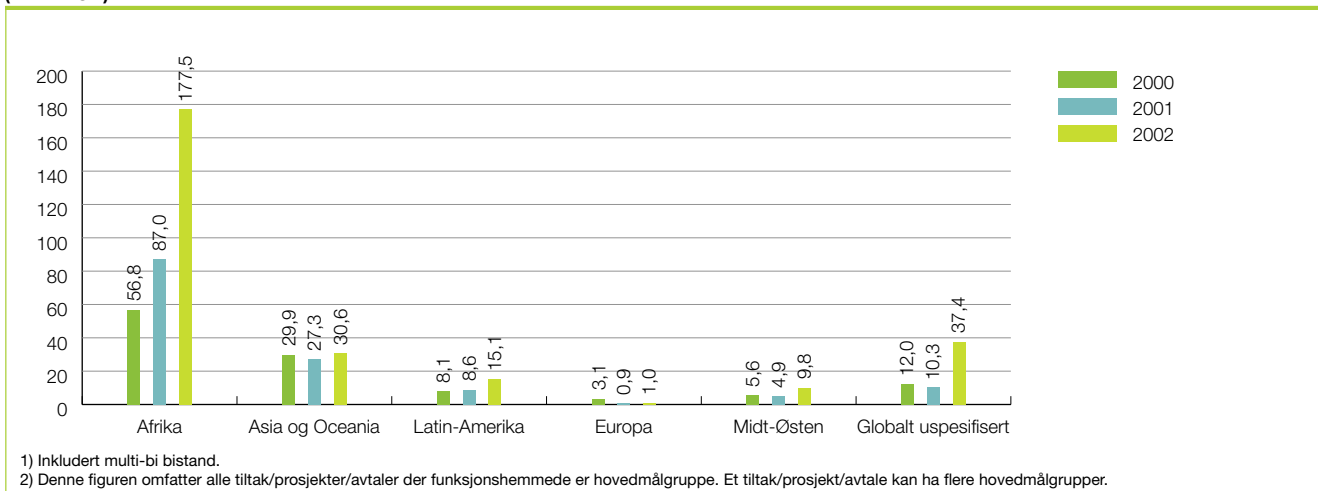

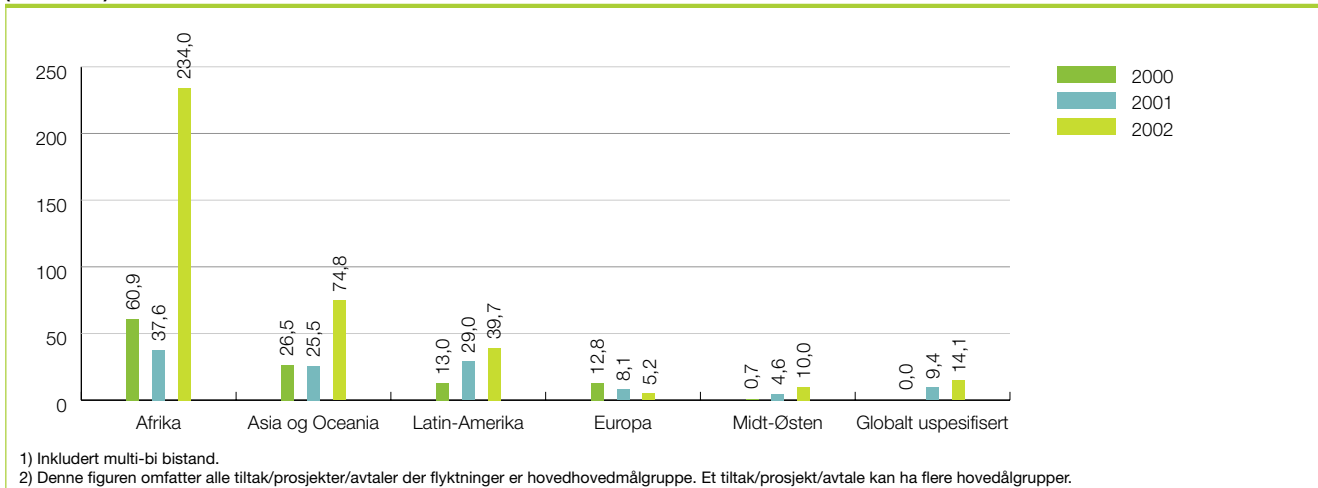
Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der hovedmålgruppen²⁾ er kvinner, 2000-2002
(i mill. NOK)

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der hovedmålgruppen²⁾ er funksjonshemmede, 2000-2002
(i mill. NOK)

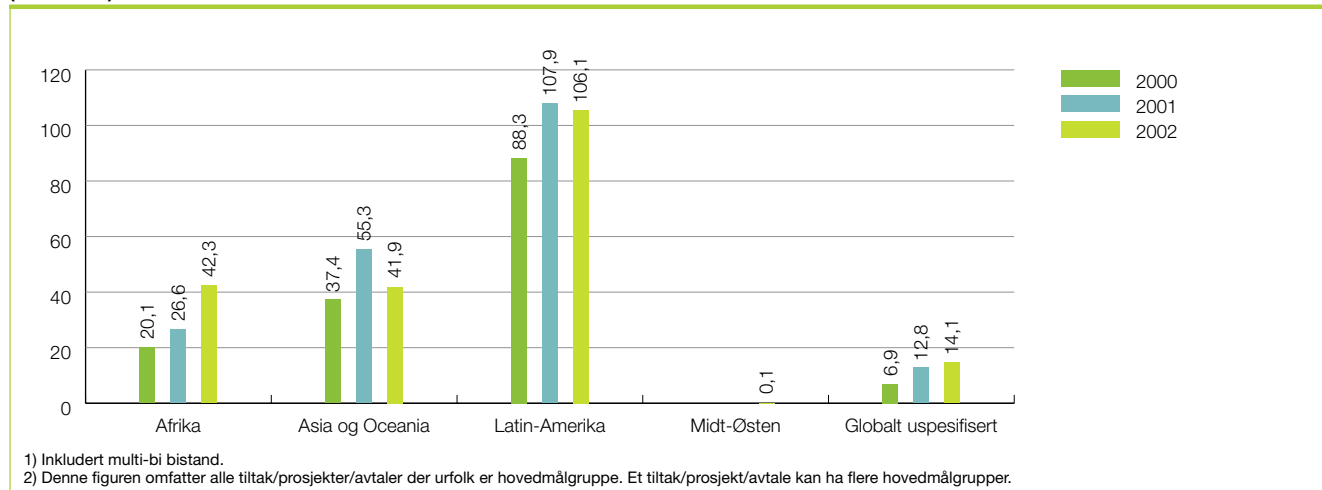

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der hovedmålgruppen²⁾ er flyktninger, 2000-2002
(i mill. NOK)

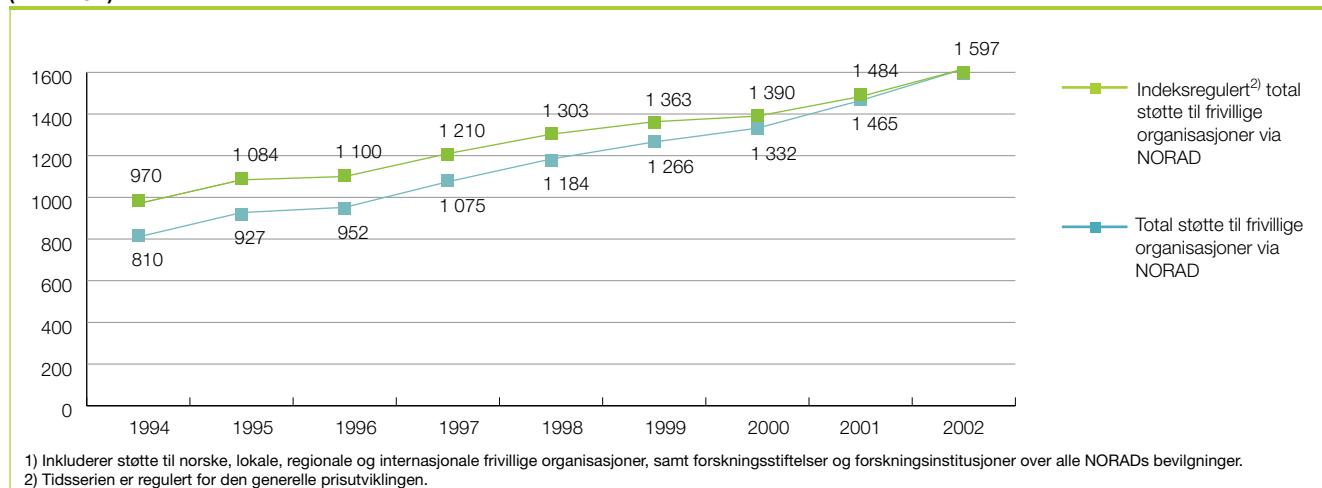

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD der hovedmålgruppen²⁾ er urfolk, 2000-2002
(i mill. NOK)

NORADs bilaterale bistand via frivillige organisasjoner¹⁾, 1994-2002
(i mill. NOK)

De ti største mottakerne av midler fra NORAD blant norske frivillige organisasjoner, 2002
(i mill. NOK)

		Hvorav rammeavtaler ¹⁾ utgjør:	
Kirkens Nødhjelp	200 369	170 031	85%
Norsk Folkehjelp	172 664	126 744	73%
Bistandsnemda	129 529	128 812	99%
Redd Barna	124 460	108 000	87%
Atlas alliansen	79 990	54 000	68%
Norges Røde Kors	63 641	51 720	81%
CARE Norge	50 805	45 000	89%
Strømmestiftelsen	38 498	33 700	89%
Det norske Flyktningsråd	32 827	0	0%
Det kgl. Selskap for Norges Vel	30 970	30 144	97%
Sum de ti største mottakerne	723 383	578 120	80%

1) Definisjon på rammeavtale: en langsiktig samarbeidsavtale som omfatter flere tiltak/avtaler

NORADs bistand via frivillige organisasjoner¹⁾ fordelt på regioner og land, 2000-2002
(NOK 1000 og % av total bilateral bistand via frivillige organisasjoner)

	2000	2001	2002
AFRIKA			
Angola	44 942	41 613	47 689
Botswana	8 378	8 053	5 666
Burkina Faso	185		
Burundi	4 070	3 987	6 796
Egypt	540	1 552	583
Ekvatorial Guinea	306	360	
Elfenbenskysten	843	1 411	1 472
Eritrea	8 575	16 099	27 665
Etiopia	70 385	62 094	76 350
Gambia	1 680	1 817	1 954
Ghana	966	824	760
Guinea-Bissau	61	160	201
Kamerun	2 791	3 312	2 953
Kapp Verde	214	67	201
Kenya	15 597	17 038	16 332
Kongo (dem rep) ²⁾	4 810	4 909	10 968
Lesotho	1 707	2 354	2 432
Liberia	2 376	3 059	3 319
Madagaskar	11 007	10 033	13 370
Malawi	2 794	4 193	22 457
Mali	41 025	39 944	35 140
Mauretania	3 317	3 763	3 856
Mauritius	76	115	156
Mosambik	47 025	43 827	49 075
Namibia	12 746	9 731	10 568
Niger	3 984	9 696	9 753
Nigeria	288	802	4 613
Rwanda	1 425	9 660	18 731
Senegal	2 752	10 071	9 947
Seychellene		120	9 630
Sierra Leone	1 525	1 623	
Somalia	8 529	12 691	19 178
Sudan	43 483	33 070	72 413
Swaziland	875	909	1 368
Sør-Afrika	60 585	47 552	40 950
Tanzania	25 776	24 527	27 197
Tchad	877	882	
Tunisia	856		
Uganda	32 561	39 704	48 411
Zambia	60 694	58 042	54 544
Zimbabwe	27 028	43 051	31 286
Sør for Sahara uspes.	8 569	16 314	16 205
Afrika uspesifisert	50 473	51 351	69 994
Sum Afrika	616 763	640 382	774 183
% av total	46,3 %	43,7 %	48,5 %
ASIA OG OCEANIA			
Afghanistan	5 358	16 874	37 904
Aserbadjan	2 996	3 443	2 640
Bangladesh	32 481	26 388	27 946
Bhutan	570	881	145
Burma	476	361	789
Fiji-Øyene	912	174	350
Filippinene	8 451	7 051	4 777
India	31 972	30 348	28 067
Indonesia	8 331	7 726	9 062
Kambodsja	23 727	18 073	15 435
Kina	21 614	20 667	22 208
Laos	14 889	13 752	7 628
Malaysia	1 702	1 677	1 348
Mongolia	5 843	5 693	7 319

	2000	2001	2002
Nepal	17 477	18 144	21 689
Pakistan	19 728	24 742	17 086
Papua Ny-Guinea	1 633	1 265	1 244
Sri Lanka	34 159	36 732	38 236
Thailand	1 332	956	131
Vietnam	9 988	7 021	14 544
Øst-Timor		7 117	5 835
Asia uspesifisert	19 084	11 989	13 082
Sum Asia & Oceania	262 723	261 074	277 468
% av total	19,7 %	17,8 %	17,4 %
LATIN-AMERIKA			
Argentina	64	125	
Barbados	541	- 67	
Belize	539	284	666
Bolivia	24 624	27 907	26 189
Brasil	15 304	19 337	16 474
Chile	3 720	6 056	2 475
Colombia	4 906	15 466	16 680
Costa Rica	3 243	538	353
Cuba	6 805	8 468	6 903
Dominikanske rep.	1 836	1 952	2 410
Ecuador	15 078	23 215	15 641
El Salvador	6 812	4 829	7 476
Guatemala	37 724	38 312	33 794
Haiti	633	752	860
Honduras	6 777	5 293	5 384
Jamaica	3 124	2 150	2 306
Mexico	3 748	2 624	2 600
Nicaragua	44 707	57 264	41 679
Paraguay	4 707	4 933	2 083
Peru	9 764	10 155	8 569
Uruguay	233	114	
Latin-Amerika uspes.	33 298	38 167	36 478
Sum Latin-Amerika	228 187	267 874	229 019
% av total	17,1 %	18,3 %	14,3 %
MIDTØSTEN			
Det Palestinske Omr.	35 270	33 578	34 152
Iran			74
Jordan	205	924	960
Libanon	6 297	5 768	5 216
Syria	3 000	1 206	
Yemen		302	349
Midtøsten Uspes.			340
Sum Midtøsten	44 772	41 778	41 091
% av total	3,4 %	2,9 %	2,6 %
EUROPA			
Albania			12 000
Bosnia-Herzegovina	18 215	9 112	10 342
Tidl. Jugoslavia uspes.	6 566	2 200	2 608
Europa Uspesifisert	295		
Sum Europa	25 075	11 312	24 949
% av total	1,9 %	0,8 %	1,6 %
GLOBALT USPESIFISERT			
Sum Globalt uspes.	154 890	242 168	250 787
% av total	11,6 %	16,5 %	15,7 %
TOTALT	1 332 410	1 464 588	1 597 498
% av total	100,0 %	100,0 %	100,0 %

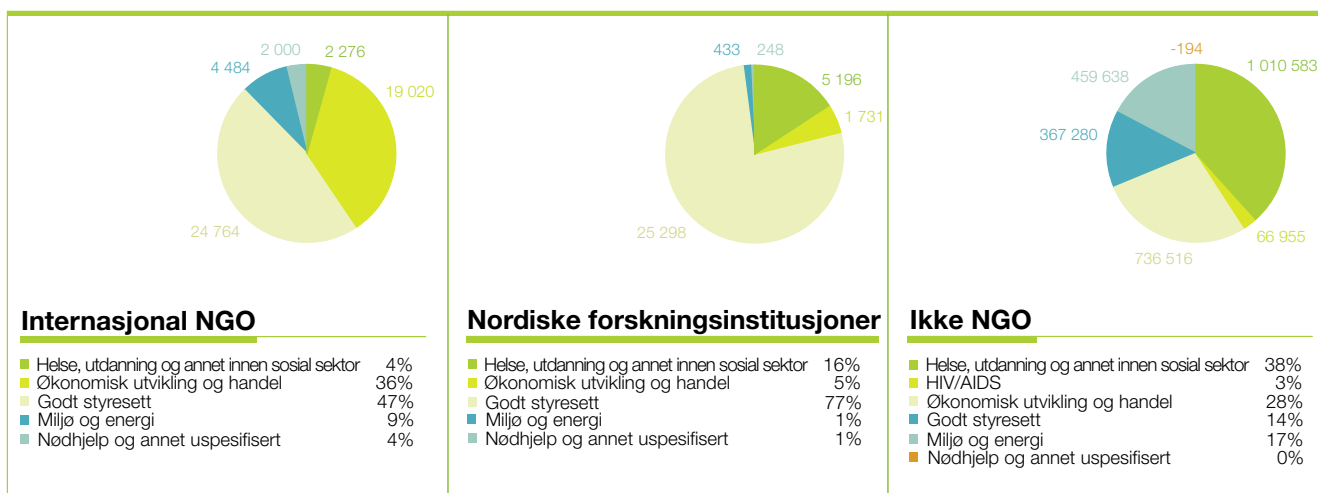
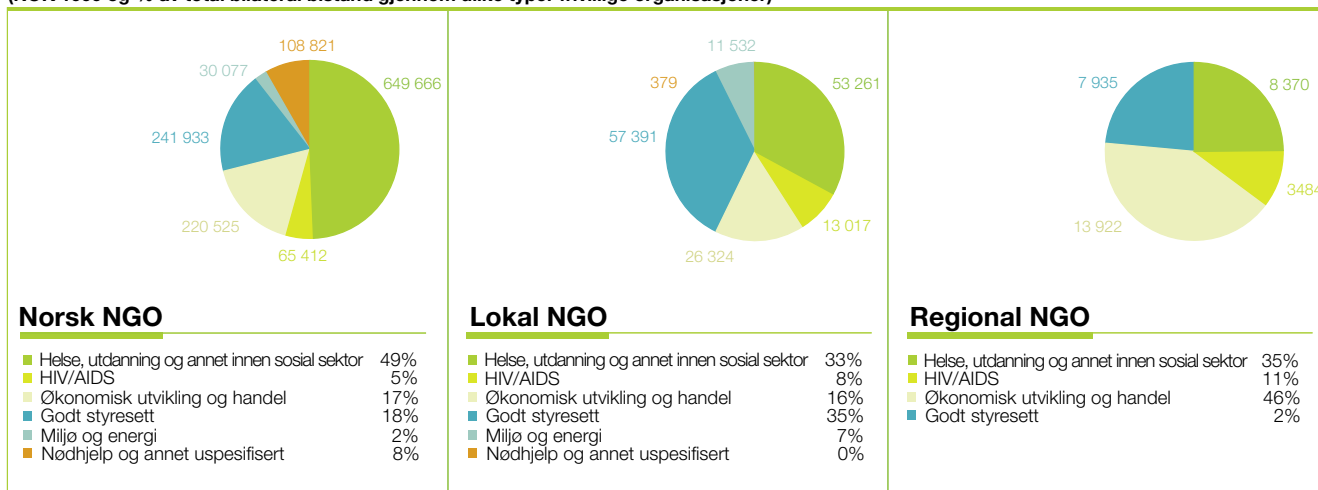
1) Inkluderer støtte til norske, lokale, regionale og internasjonale frivillige organisasjoner, samt forskningsstiftelser og forskningsinstitusjoner over alle NORADs bevilgninger.
2) Tidligere Zaire.

Bistand gjennom NORAD fordelt på regioner og type frivillig organisasjon, 2002
(NOK 1000 og % av NORADs totale bilaterale bistand via frivillige organisasjoner)

	Norsk NGO		Lokal NGO		Regional NGO		Internasjonal NGO		Nordiske forskningsinstitusjoner		Totalt	
Afrika	644 750	40,4 %	73 423	4,6 %	14 138	0,9 %	20 971	1,3 %	20 902	1,3 %	774 183	48,5 %
Asia og Oceania	210 125	13,2 %	65 234	4,1 %			1 795	0,1 %	314	0,0 %	277 468	17,4 %
Latin Amerika	187 895	11,8 %	21 355	1,3 %	19 423	1,2 %			346	0,0 %	229 019	14,3 %
Midt-Østen	37 015	2,3 %	1 556	0,1 %					2 520	0,2 %	41 091	2,6 %
Europa	24 949	1,6 %							8 823	0,6 %	24 949	1,6 %
Globalt uspesifisert	211 701	13,3 %	336	0,0 %	150	0,0 %	29 778	1,9 %			250 787	15,7 %
Totalt	1 316 435	82,4 %	161 903	10,1 %	33 711	2,1 %	52 544	3,3 %	32 906	2,1 %	1 597 498	100,0 %

Bilateral bistand¹⁾ gjennom NORAD fordelt på type frivillig organisasjon og resultatområde²⁾, 2002
(NOK 1000 og % av total bilateral bistand gjennom ulike typer frivillige organisasjoner)

1) Inkludert multi-bi bistand.

2) Definisjon av resultatområder: inndeling av bilateral bistand på tematiske satsningsområder, basert på mål for norsk utviklingssamarbeid.

De enkelte næringslivsutviklingstiltakene¹⁾ gjennom NORAD fordelt på regioner og land i 2002²⁾
(NOK 1000 og % av total bilateral bistand via kapittel 161)

	Post 70 Nærings- og handelstiltak	Post 72 Finansierings- ordning for utviklingstiltak	Post 73 Institusjons- utvikling i utviklingsland	Totalt	
Afrika					
Angola	163			163	0,1 %
Egypt	32			32	0,0 %
Eritrea	475			475	0,2 %
Kapp Verde	300			300	0,1 %
Malawi	403	13 635		14 039	4,9 %
Mali	1 136			1 136	0,4 %
Mosambik	564	6 219		6 784	2,4 %
Namibia	720	570		1 290	0,5 %
Nigeria	1 494			1 494	0,5 %
Sør-Afrika	5 804			5 804	2,0 %
Tanzania	356	14 296		14 652	5,2 %
Uganda	51	1 100		1 151	0,4 %
Zambia		8 400		8 400	3,0 %
Zimbabwe	148			148	0,1 %
Sør for Sahara Uspesifisert	395			395	0,1 %
Afrika Uspesifisert	932			932	0,3 %
Sum Afrika	12 973	44 220		57 193	20,1 %
Asia					
Bangladesh	4 533	29 362		33 896	11,9 %
Bhutan	950		7 700	8 650	3,0 %
Filippinene	988		879	1 867	0,7 %
India	2 614	405		3 019	1,1 %
Indonesia	839	4 567		5 406	1,9 %
Kambodsja		3 165		3 165	1,1 %
Kina	2 366	32 325		34 691	12,2 %
Laos	124	23 767		23 891	8,4 %
Nepal	1 799			1 799	0,6 %
Pakistan	32			32	0,0 %
Sri Lanka	7 851	15 260	6 032	29 143	10,2 %
Thailand	700			700	0,2 %
Turkmenistan	350			350	0,1 %
Vietnam	932	9 912	- 925	9 919	3,5 %
Øst-Timor	246			246	0,1 %
Asia uspesifisert	50			50	0,0 %
Sum Asia	24 373	118 764	13 686	156 823	55,1 %
Europa					
Albania	12			12	0,0 %
Bosnia-Herzegovina	1 719	21 901		23 620	8,3 %
Kroatia	1 787	203			
Makedonia (Fyrom)	502	267		769	0,3 %
Tidl. Jugoslavia uspes.	202			202	0,1 %
Sum Europa	4 221	22 371		26 592	9,4 %
Midtøsten					
Det palestinske området		18 599		18 599	6,5 %
Sum Midtøsten		18 599		18 599	6,5 %
Latin-Amerika					
Belize	104			104	0,0 %
Cuba			269	269	0,1 %
Dominikanske Rep.		296		296	0,1 %
El Salvador	291			291	0,1 %
Guatemala		1 650		1 650	0,6 %
Nicaragua	718	3 581		4 299	1,5 %
Mellom-Amerika uspes.	708			708	0,2 %
Sum Latin-Amerika		5 231	269	7 617	2,7 %
Globalt uspesifisert					
Sum Globalt uspesifisert	7 370	8 014	2 199	17 583	6,2 %
Totalt	51 054	217 199	16 154	284 407	100,0 %

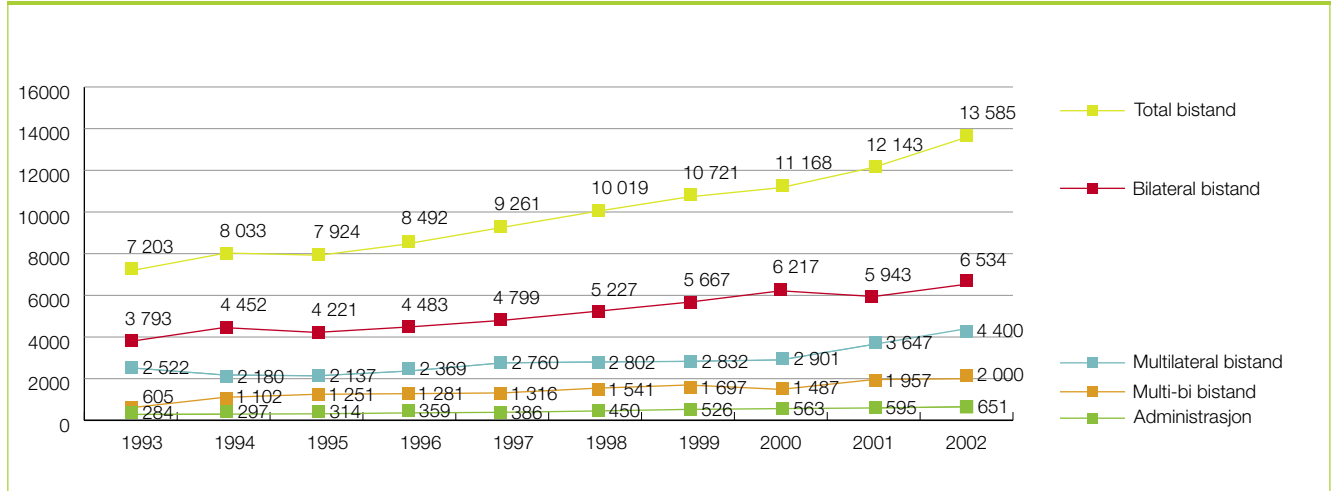
1) Næringslivsordningene omfatter kapittel 161 (2001:0157).

2) Det har vært en omlegging av næringslivsordningene fra 2001 til 2002, tabellen er derfor endret fra fjorårets.

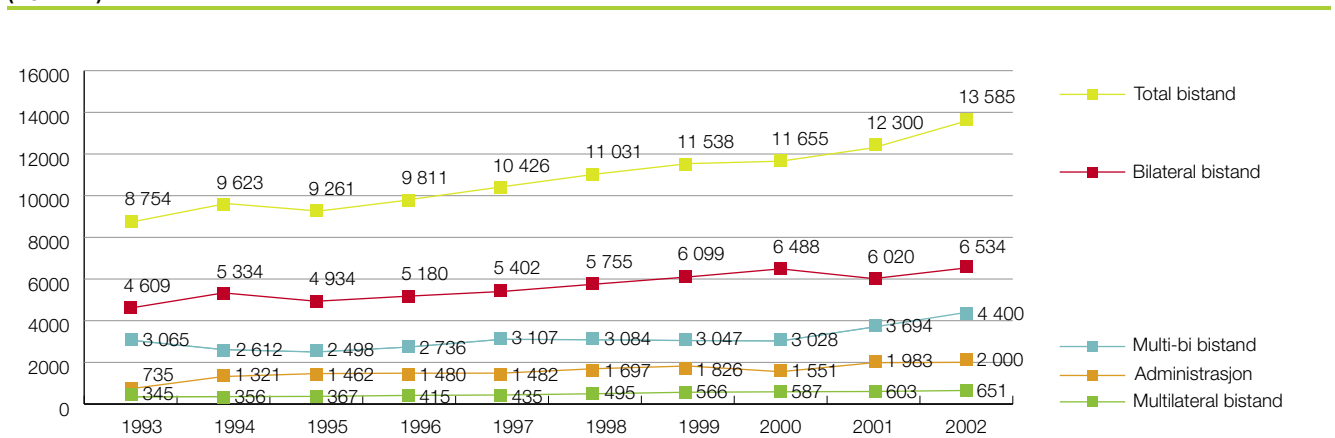

Total

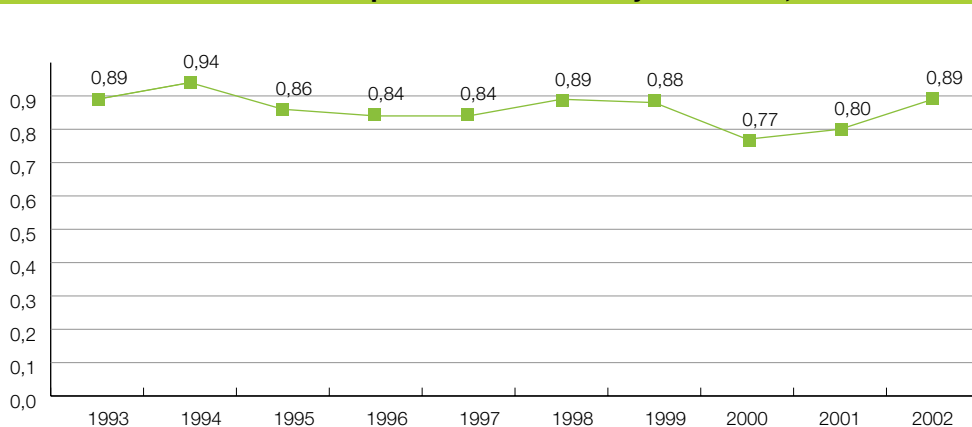
Total norsk brutto bistand 1993-2002
(NOK mill.)

Indeksregulert¹⁾ total brutto bistand, 1993-2002
(NOK mill.)

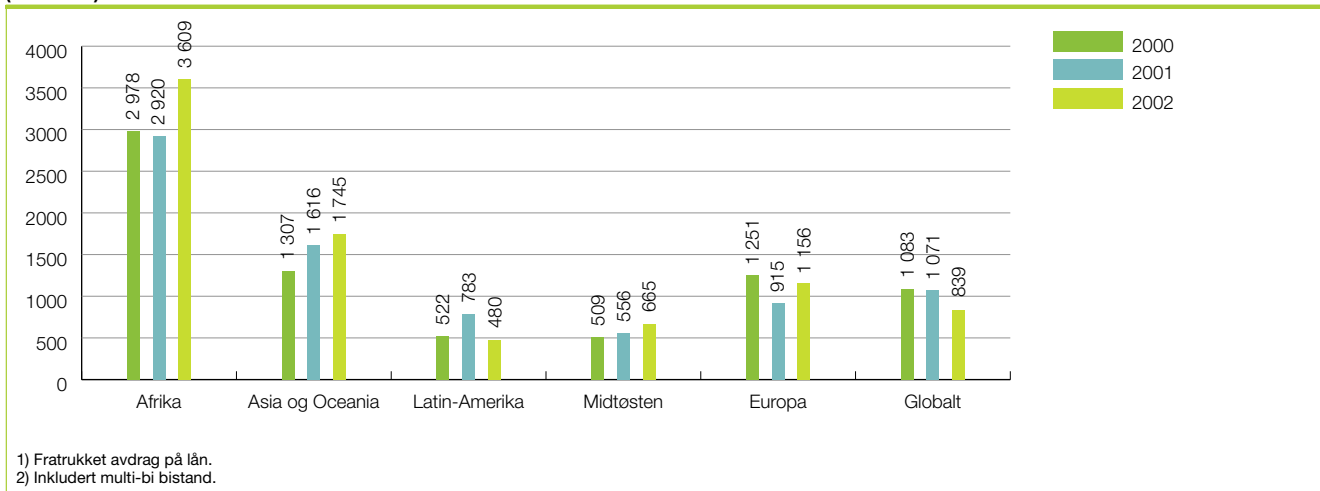

Total norsk brutto bistand som prosent av bruttonasjonalinntekt, 1993-2002¹⁾

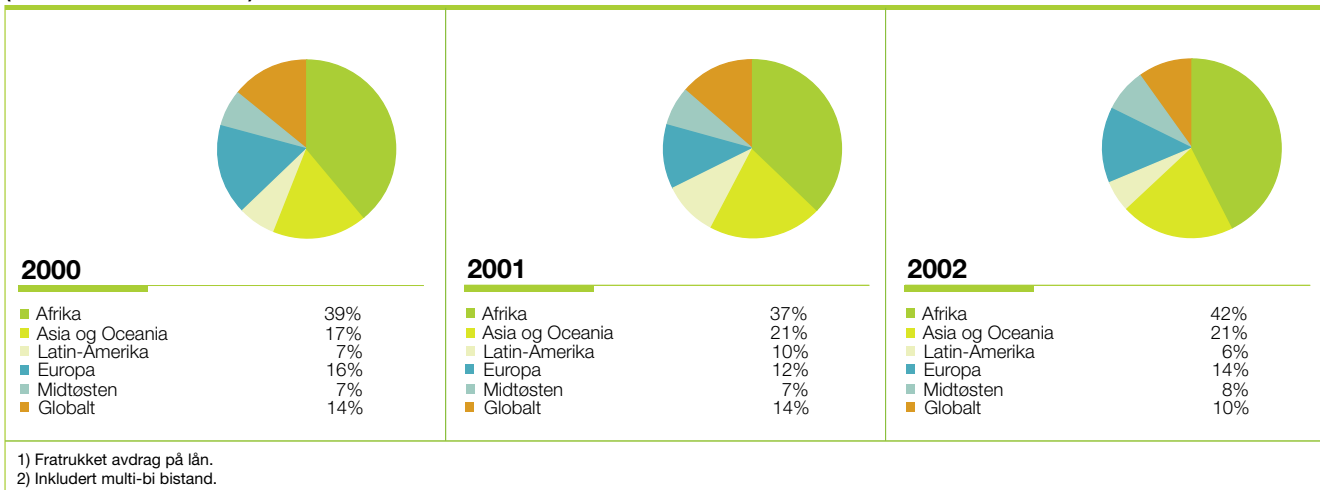

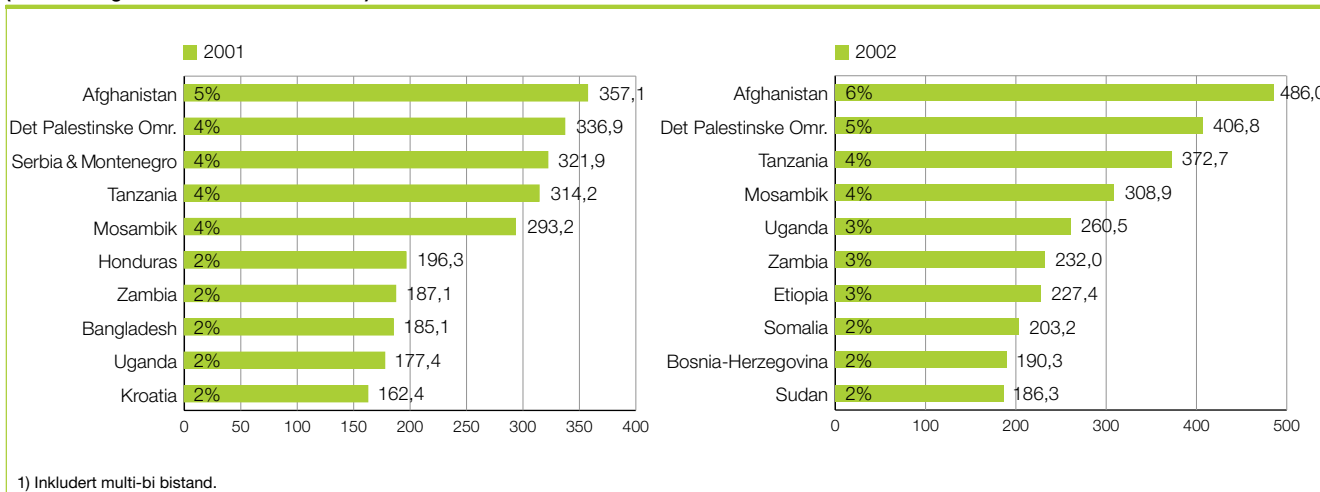
Netto¹⁾ bilateral bistand²⁾ fordelt på regioner, 2000-2002
(NOK mill.)

Netto¹⁾ bilateral bistand²⁾ fordelt på regioner, 2000-2002
(% av total bilateral bistand)

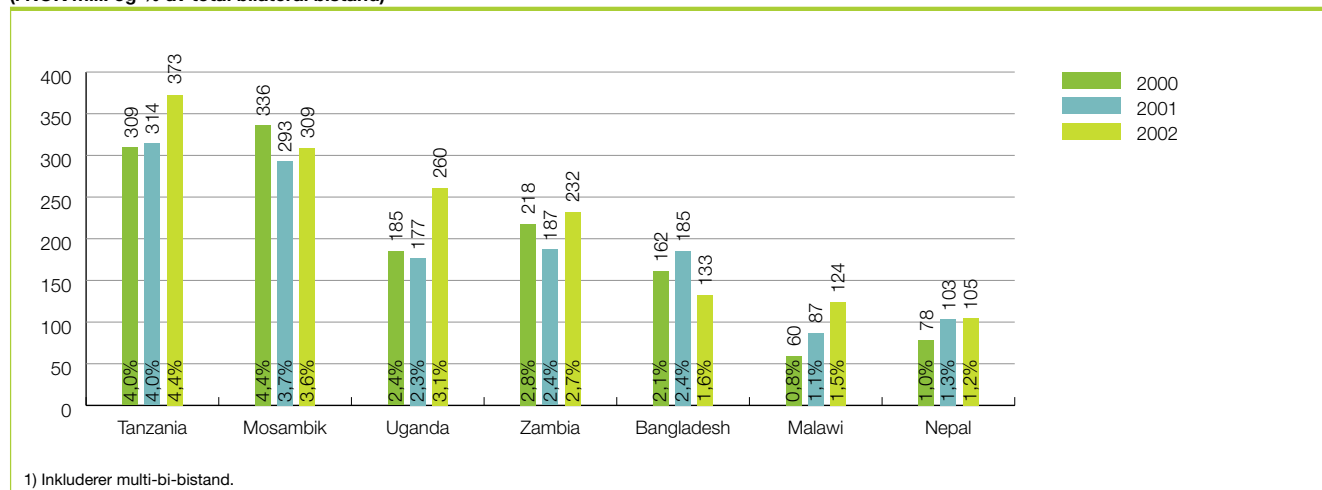

De ti største motakerne av bilateral bistand¹⁾, 2001 og 2002
(NOK mill. og % av total bilateral bistand)

Total

Bilateral bistand¹⁾ til hovedsamarbeidsland, 2000-2002
 (i NOK mill. og % av total bilateral bistand)

Netto¹⁾ bilateral bistand²⁾ fordelt på DAC-sektorer³⁾ og region, 2002
 (NOK 1000 og % av total bilateral bistand)

	Afrika	Asia og Oceania	Latin-Amerika	Midtøsten	Europa	Globalt uspesifisert	Totalt	
111 Utdanning	52 012	31 733	16 495	1 389	6 977	27 143	135 749	1,6 %
112 Grunnutdanning	297 299	39 059	26 399	22 910	126	4 690	390 483	4,6 %
113 Videregående utdanning	17 458	34 650	1 403	1 956	2 841		58 308	0,7 %
114 Universitets- & høyskoleutd.	91 194	10 726	5 026	5 671	23 377	71 950	207 945	2,4 %
Sum 110 Utdanning	457 963	116 168	49 323	31 927	33 320	103 783	792 484	9,3 %
121 Helse, generell	148 801	23 405	15 218	3 407	27 987	35 238	254 056	3,0 %
122 Primærhelse	121 297	40 598	6 934	12 434	6 784	12 667	200 714	2,4 %
Sum 120 Helse	270 098	64 003	22 152	15 841	34 771	47 905	454 770	5,4 %
130 Befolkningsprog. og reprod. helse	137 079	18 330	14 629	- 2 848	1 719	79 413	248 322	2,9 %
140 Vannforsyning & sanitær	50 897	81 398	5 979	20 703	54 008	5 105	218 089	2,6 %
150 Off. forvaltning og folkelig deltakelse	548 249	292 320	148 409	145 853	358 321	150 280	1 643 432	19,4 %
160 Annen sosial infrastruktur og tjenester	236 574	152 621	38 022	60 707	98 583	106 372	692 879	8,2 %
210 Transport og lagerhold	44 641	1 194	488		19 707	732	66 761	0,8 %
220 Kommunikasjon	22 467	12 488	3 016	1 736	441	14 030	54 179	0,6 %
230 Energi	130 898	127 276	3 237	27 979	83 963	8 972	382 324	4,5 %
240 Bank og finansielle tjenester	32 989	7 114	11 086		16 217	16 879	84 285	1,0 %
250 Næringsliv og andre tjenester	20 256	21 508	18 958		7 984	3 409	72 115	0,8 %
311 Landbruk	164 222	11 591	38 519	3 300	51 172	62 490	331 295	3,9 %
312 Skogbruk	32 600	8 348	1 162		2 305	71	44 487	0,5 %
313 Fiske	76 927	7 599	1 637		7 087	7 317	100 568	1,2 %
321 Industri	25 870	13 509	2 291		3 236	1 088	45 994	0,5 %
322 Mineralressurser og gruvedrift	5 961	4 346					10 300	0,1 %
323 Bygg	56						56	0,0 %
331 Handelspolitikk og reguleringer	1 598	4 713				8 409	14 720	0,2 %
332 Turisme	555	420					975	0,0 %
410 Multisektorieell miljøinnsats	105 683	84 343	9 884	4 100	13 759	65 366	283 136	3,3 %
420 Multisektorieell kvinner og utvikling (WID)	21 321	15 342	14 521	968	18 429	9 958	80 539	0,9 %
430 Annen multisektorieell innsats	146 039	136 361	28 157	4 396	5 000	36 606	356 559	4,2 %
Sum 400 Multisektor	273 043	236 046	52 562	9 464	37 188	111 930	720 234	8,5 %
500 Varebistand og generell programbistand	230 383	27 000					257 383	3,0 %
600 Tiltak vedrørende gjeld	31 871	75 000					106 871	1,3 %
700 Nødhjelp	774 895	448 483	59 862	339 758	347 255	44 105	2 014 358	23,7 %
998 Ualloktert/uspesifisert	39 091	13 239	8 551	10 144	- 1 510	66 721	136 238	1,6 %
Total	3 609 184	1 744 712	479 884	664 565	1 155 767	839 012	8 493 125	100,0 %

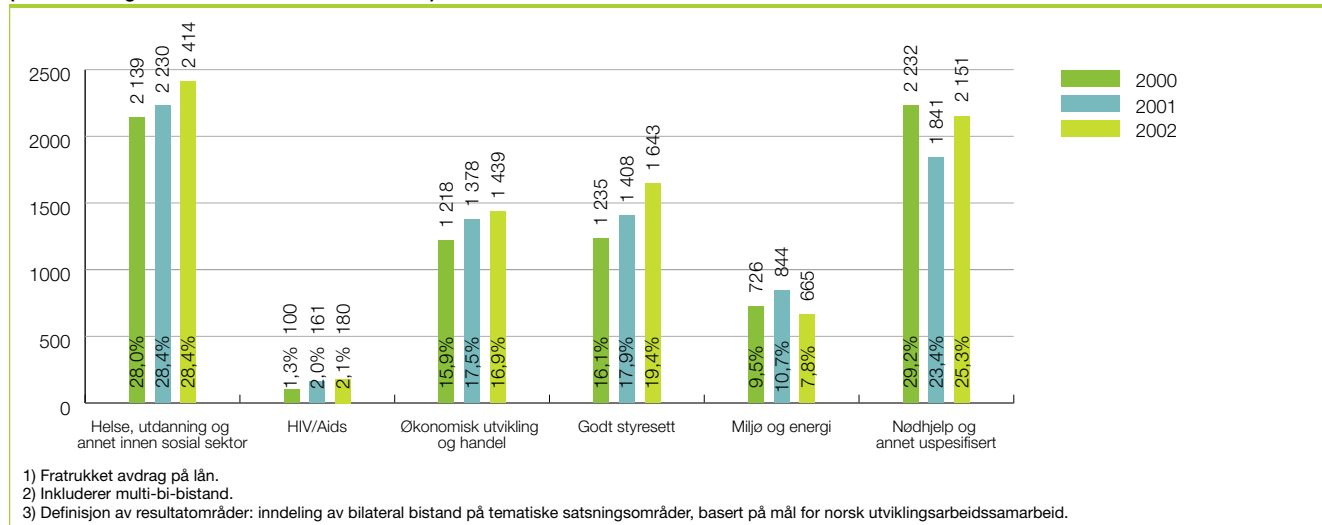
1) Fratrukket avdrag på lån.

2) Inkludert multi-bi-bistand.

3) Definisjon av DAC-sektor: Betegnelse som har til hensikt å kartlegge hvilket område innen mottakerens økonomiske eller sosiale struktur, bistanden hovedsakelig er ment å støtte.

Netto¹⁾ bilateral bistand²⁾ fordelt på resultatområder³⁾, 2000-2002
 (i NOK mill. og % av total netto bilateral bistand)

Bistand fordelt på region og budsjettpost, 2002
 (i 1000 NOK og som % av total bistand)

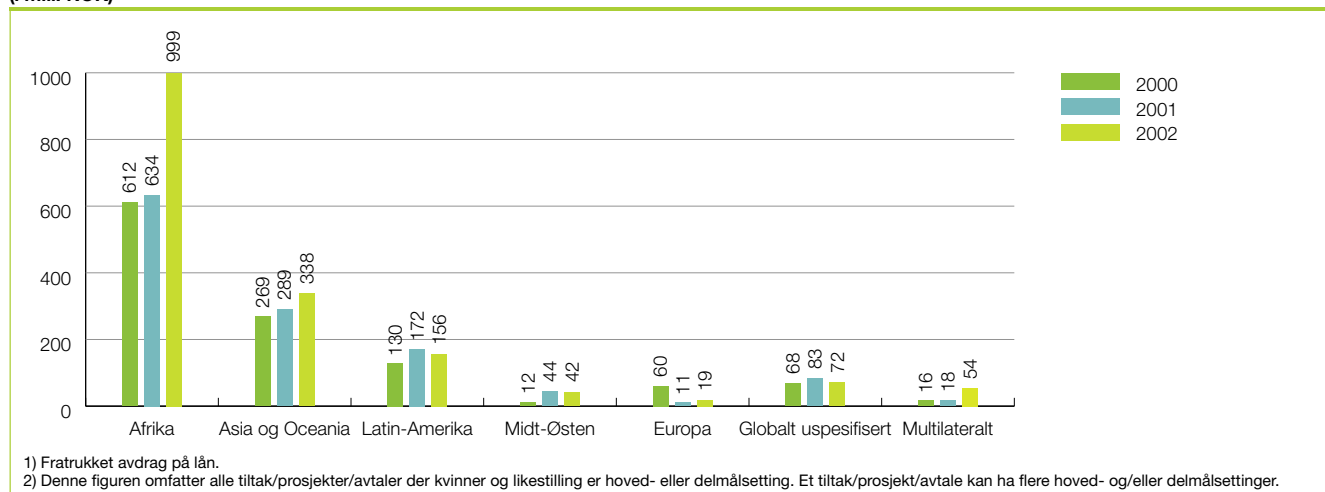
	Afrika	Asia og Oceania	Mellom-Amerika	Midtøsten	Europa	Globalt uspesifisert	Multilateralt	Totalt	% ¹⁾							
Kap. 150																
Hovedsamarbeidsland	723 988	20,1%	120 964	6,9%				844 953	7%							
Kap. 151																
Regionbevilgning for Afrika	919 167	25,5%				20 377	2,4%	939 544	7%							
Kap. 152																
Regionbevilgning for Asia			305 723	17,5%		-15	0,0%	305 708	2%							
Kap. 153																
Regionbevilgning for Midtøsten				172 281	25,9%	-187	0,0%	172 094	1%							
Kap. 154																
Regionbevilgning for Mellom-Amerika			5	0,0%	118 909	24,8%	2 952	0,4%	121 866	1%						
Kap. 160																
Sivilt samfunn og demokrat utvikling	485 454	13,5%	205 602	11,8%	213 326	44,5%	41 422	6,2%	1 031	0,1%	259 934	31,0%	1 206 769	9%		
Kap. 161																
Næringsutvikling	67 790	1,9%	173 179	9,9%	31 796	6,6%	18 599	2,8%	29 766	2,6%	20 703	2,5%	341 833	3%		
Kap. 162																
Overgangsassistans (gap)	211 631	5,9%	96 500	5,5%	10 000	2,1%					20 000	0,5%	338 131	3%		
Kap. 163																
Nødhjelp, humanitær bistand og menneskerettigheter	590 711	16,4%	312 521	17,9%	74 556	15,5%	174 462	26,3%	2 032	0,2%	125 698	15,0%	38 793	0,9%	1 318 773	10%
Kap. 164																
Fred, forskning og demokrati	59 917	1,7%	169 131	9,7%	12 177	2,5%	75 576	11,4%	815 824	70,6%	22 796	2,7%	961	0,0%	1 156 383	9%
Kap. 165																
Forskning, kompetanseheving og evaluering	99 077	2,7%	26 886	1,5%	3 256	0,7%	6 417	1,0%	1 129	0,1%	214 198	25,5%	5 000	0,1%	355 963	3%
Kap. 166																
Tilskudd til ymse tiltak	9 409	0,3%	1 258	0,1%	810	0,2%	31	0,0%			40 592	4,8%	3 760	0,1%	55 859	0%
Kap. 167																
Flyktningetiltak i Norge, godkjent som utviklingshjelp (ODA)	295 700	8,2%	215 942	12,4%	2 365	0,5%	174 145	26,2%	305 958	26,5%					994 110	8%
Kap. 170																
FN-organisasjoner													1 778 728	40,4%	1 778 728	14%
Kap. 171																
Multilaterale finansinstitusjoner	150	0,0%											1 106 901	25,2%	1 107 051	9%
Kap. 172																
Gjeldsslette	30 000	0,8%	75 000	4,3%									245 183	5,6%	350 183	3%
Kap. 173																
Støtte til prioriterte temaer via multilaterale kanaler	116 189	3,2%	42 001	2,4%	12 688	2,6%	1 633	0,2%	27	0,0%	172 542	20,6%	1 200 374	27,3%	1 545 454	12%
Kap. 3161																
Tilbakeføringer samarbeid med næringslivet													- 40 577	-4,8%	- 40 577	0%
Totalt	3 609 184	100,0%	1 744 713	100,0%	479 884	100,0%	664 565	100,0%	1 155 767	100,0%	839 012	100,0%	4 399 699	100,0%	12 892 824	100,0%

1) % av total bistand til gjeldende budsjettpost.

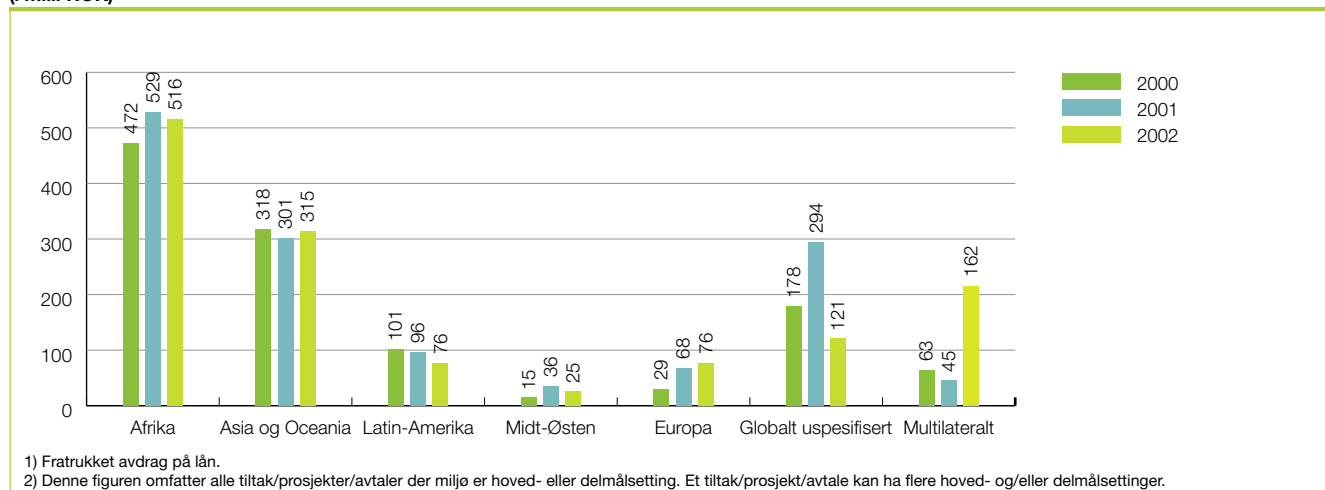

Total

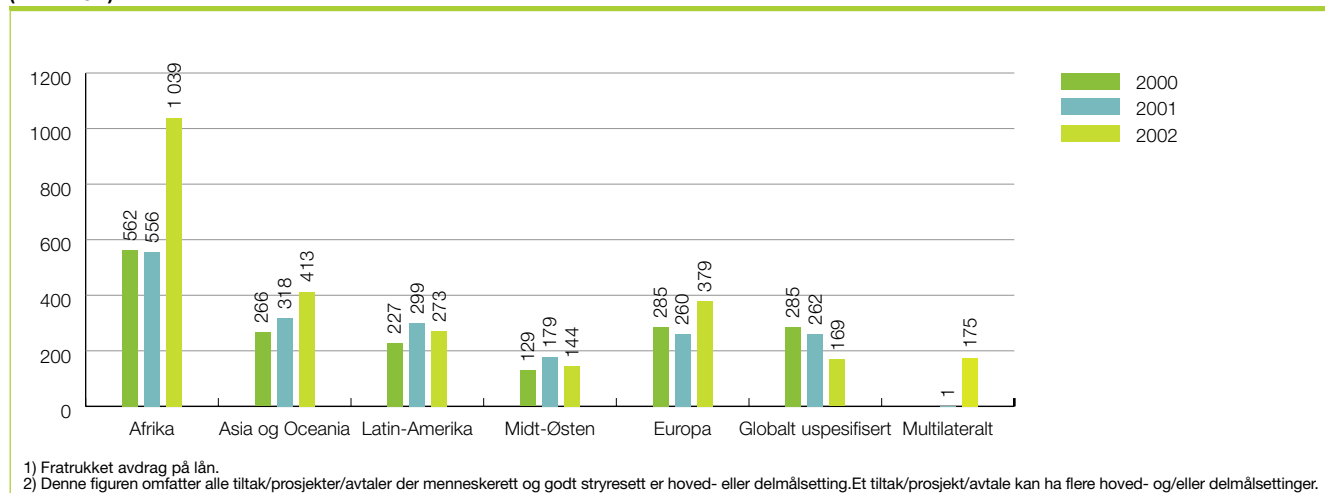
Netto¹⁾ bistand der målsettingen²⁾ er kvinner og likestilling, 2000-2002
(i mill. NOK)

Netto¹⁾ bistand der målsettingen²⁾ er miljø, 2000-2002
(i mill. NOK)

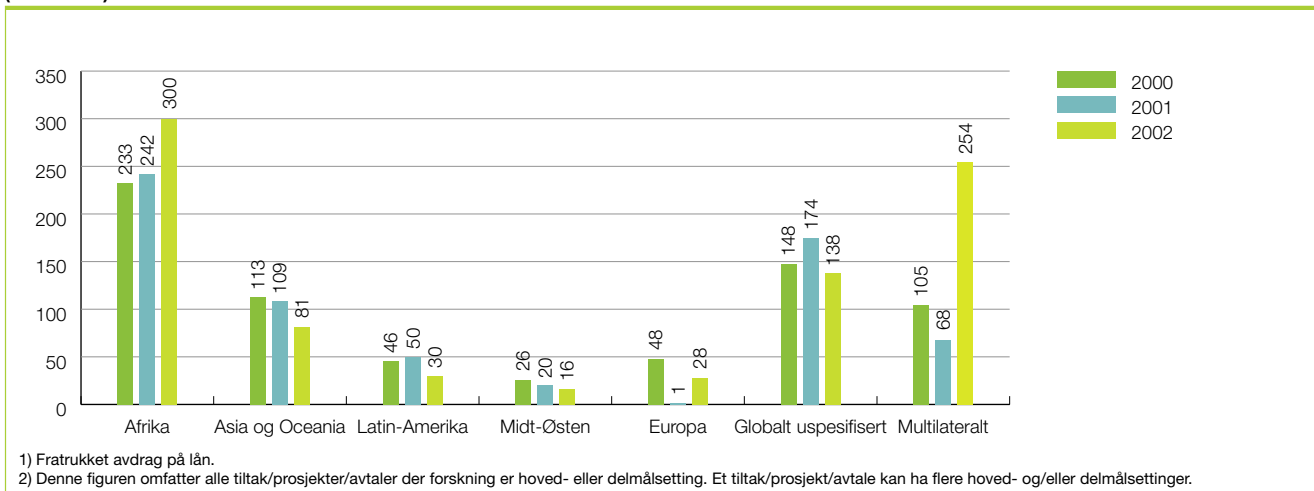

Netto¹⁾ bistand der målsettingen²⁾ er menneskerett og godt styresett, 2000-2002
(i mill. NOK)

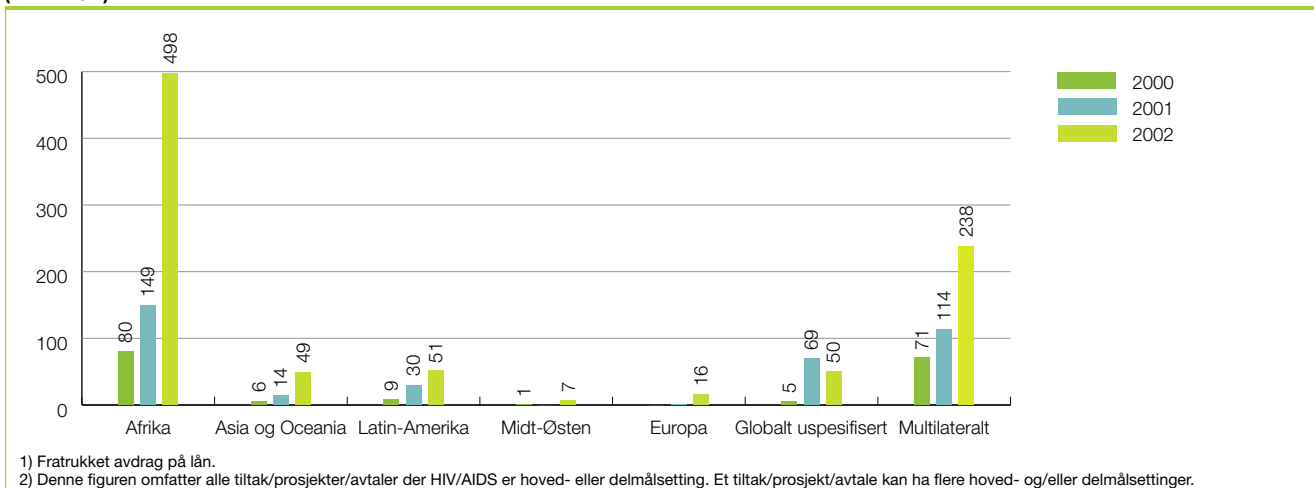

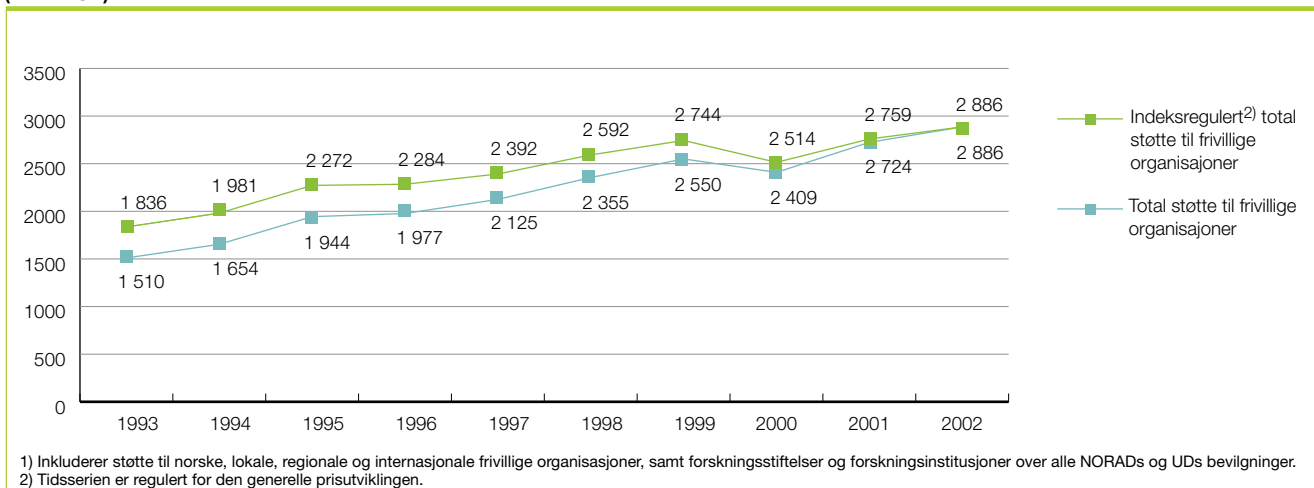
Netto¹⁾ bistand der målsettingen²⁾ er forskning, 2000-2002
(i mill. NOK)

Netto¹⁾ bistand der målsettingen²⁾ er HIV/AIDS, 2000-2002
(i mill. NOK)

Bilateral bistand via frivillige organisasjoner¹⁾, 1993-2002
(i mill. NOK)

Total

De enkelte næringslivsutviklingstiltakene¹⁾ fordelt på regioner og land i 2002²⁾
 (NOK 1000 og % av total bilateral bistand via kapittel 161)

	Post 70 Nærings- og handelstiltak	Post 72 Finansieringsordning for utviklingstiltak	Post 73 Institusjonsutvikling i utviklingsland	Post 75 NORFUND - tapsavsetting	Totalt	
Afrika						
Angola	1 936				1 936	0,6 %
Egypt	32				32	0,0 %
Eritrea	475				475	0,1 %
Kapp Verde	300				300	0,1 %
Malawi	403	13 635			14 039	4,1 %
Mali	1 136				1 136	0,3 %
Mauritius				2 342	2 342	0,7 %
Mosambik	564	6 219			6 784	2,0 %
Namibia	720	570			1 290	0,4 %
Nigeria	1 494				1 494	0,4 %
Sør-Afrika	5 804				5 804	1,7 %
Tanzania	356	14 296			14 652	4,3 %
Uganda	51	1 100			1 151	0,3 %
Zambia	340	8 400			8 740	2,6 %
Zimbabwe	148				148	0,0 %
Sør for Sahara Uspesifisert	395				395	0,1 %
Afrika Uspesifisert	932			6 142	7 074	2,1 %
Sum Afrika	15 086	44 220		8 484	67 790	19,8 %
Asia						
Bangladesh	4 533	29 362			33 896	9,9 %
Bhutan	950		7 700		8 650	2,5 %
Filippinene	988		879		1 867	0,5 %
India	2 614	405			3 019	0,9 %
Indonesia	839	4 567			5 406	1,6 %
Kambodsja		3 165			3 165	0,9 %
Kina	2 379	32 325		5 463	40 167	11,8 %
Laos	124	23 767			23 891	7,0 %
Nepal	1 799				1 799	0,5 %
Pakistan	32				32	0,0 %
Sri Lanka	7 851	15 260	6 032	11	29 154	8,5 %
Thailand	700			10 869	11 569	3,4 %
Turkmenistan	350				350	0,1 %
Vietnam	932	9 912	- 925		9 919	2,9 %
Øst-Timor	246				246	0,1 %
Asia uspesifisert	50				50	0,0 %
Sum Asia	24 386	118 764	13 686	16 343	173 179	50,7 %
Europa						
Albania	12				12	0,0 %
Bosnia-Herzegovina	1 719	21 901			23 620	6,9 %
Kroatia	1 787	203			1 989	0,6 %
Makedonia (Fyrom)	502	267			769	0,2 %
Tidl. Jugoslavia uspes.	207			3 169	3 376	1,0 %
Sum Europa	4 226	22 371		3 169	29 766	8,7 %
Midtøsten						
Det palestinske området		18 599			18 599	5,4 %
Sum Midtøsten		18 599			18 599	5,4 %
Latin-Amerika						
Belize	104				104	0,0 %
Cuba			269		269	0,1 %
Dominikanske Rep.	296				296	0,1 %
Ecuador				348	348	0,1 %
El Salvador	291				291	0,1 %
Guatemala		1 650			1 650	0,5 %
Nicaragua	1 747	3 581		3 113	8 441	2,5 %
Mellom-Amerika uspes.	1 620			18 777	20 397	6,0 %
Sum Latin-Amerika	4 057	5 231	269	22 238	31 796	9,3 %
Globalt uspesifisert						
Sum Globalt uspesifisert	8 353	8 014	2 199	2 137	20 703	6,1 %
Totalt	56 109	217 199	16 154	52 371	341 833	100,0 %

1) Næringslivsordningene omfatter kapittel 161 (2001:0157).

2) Det har vært en omlegging av næringslivsordningene fra 2001 til 2002. Tabellen er derfor endret fra fjorårets.

Angola**Royal Norwegian Embassy**

Caixa Postal 3835 Luanda
Tel. + 244 2 44 99 36
Fax. + 244 2 44 62 48
Ambassadør: Arild Øyen
Tel. (priv.): + 244 2 32 14 19
E-post: emb.luanda@norad.no

Bangladesh**Royal Norwegian Embassy**

G.P.O Box 548, Dhaka-1000
Tel. + 880 2 88 1 62 76
Fax. + 880 2 88 2 36 61
Ambassadør: Gerd Wahlstrøm
Tel. (priv.): + 880 2 88 2 39 29
E-post: emb.dhaka@norad.no

Eritrea**Royal Norwegian Embassy**

p.t. Addis Abeba
P.O. Box 5801, Asmara
Tel. + 291 1 20 12 91
Fax. + 291 1 12 65 71
Ministerråd Hans Fredrik Lehne
E-post: emb.asmara@norad.no

Etiopia**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 8383, Addis Abeba
Tel. + 251 1 71 07 99
Fax. + 251 1 71 12 55
Ambassadør: Mette Ravn
Tel. (priv.): + 251 1 71 53 87
E-post: emb.addisabeba@norad.no

Guatemala**Royal Norwegian Embassy**

14 Calle 3-22, Zona 10
Édificio Murano Center Nivel 15
CA-GUATEMALA 01010
P.O.Box025345 Miami
FLORIDA 33102 USA
Tel. + 502 366 59 08
Fax. + 502 366 59 28
Ambassadør: Rolf Berg
Tel. (priv.): + 502 368 28 22
E-post:emb.guatemala@norad.no

India**Royal Norwegian Embassy**

50C Shantipath, Chanakyapuri
New Delhi 110021
Tel. + 91 11 2 68 73 532
Fax. + 91 11 2 68 73 814
Ambassadør: Truls Hanevold
Tel. (priv.): + 91 11 68 85 508
E-post: emb.newdelhi@norad.no

Malawi**Royal Norwegian Embassy**

Arwa House Private Bag B 323
Lilongwe 3
Tel: 26 51 77 42 11
Fax: 26 51 77 28 45
Ambassadør: Asbjørn Eidhammer
Tel. (priv.): + 265 73 11 80
E-post: emb.lilongwe@norad.no

Mosambik**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 828, Maputo
Telephone: +25 81 480 100
Fax: +25 81 480 107
Ambassadør: Henning Stirø
Tel. (priv.): + 258 1 48 01 09
E-post: emb.maputo@norad.no

Nepal**Royal Norwegian Embassy**

P.O.Box 20765, Kathmandu
Tel. + 977 1 554 53 07
Fax. + 977 1 554 52 26
Ambassadør: Ingrid Ofstad
Tel. (priv.): + 977 1 554 23 63
E-post: emb.kathmandu@norad.no

Nicaragua**Royal Norwegian Embassy**

Apartado Postal 2090, Managua Tel.
+ 505 2 66 41 99
Fax. + 505 2 66 33 03
Ambassadør: Idar Johansen
Tel. (priv.): + 505 2 65 72 78
E-post: emb.managua@norad.no

Pakistan**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 1336, Islamabad
Tel. + 92 51 22 79 720
Fax. + 92 51 22 79 726
Ambassadør: Janis Bjørn Kanavin
Tel.(priv.): + 92 51 22 71 879
E-post: emb.islamabad@norad.no

Det palestinske området**Representative office of
Norway to the Palestinian
Authority, West Bank/Gaza**

P.O. Box 25161 Shu' fat
97300 Jerusalem
Tel. + 972 2 234 50 50
Faks: +972 2 234 50 79
(Vestbredden)
Ministerråd Geir O. Pedersen
Tel. (priv.): + 972 2 581 53 85
E-post: rep.office.alram@norad.no

Sri Lanka**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 2010, Colombo
Tel. + 94 1 46 96 09
Fax. + 94 1 69 50 09
Ambassadør: Jon Westborg
Tel. (priv.): + 94 1 67 41 45
E-post: emb.colombo@norad.no

Sør-Afrika**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 11612, Hatfield 0028
Pretoria 0001
Tel. + 27 12 342 61 00
Fax. + 27 12 342 60 99
Ambassadør: Jon Bech
Tel.(priv.): + 27 12 460 82 45
E-post:emb.pretoria@norad.no

Tanzania**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 2646, Dar es Salaam
Tel. + 255 22 211 33 66
Fax. + 255 22 21165 64

Uganda**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 22770, Kololo, Kampala
Tel. + 256 41 34 36 21
Fax. + 256 41 34 39 36
Ambassadør: Tore Gjøs
Tel. (priv.): + 256 41 34 26 57
E-post: emb.kampala@norad.no

Vietnam**Royal Norwegian Embassy**

G.P.O Box 296, Hanoi
Tel. + 84 4 826 21 11
Fax. + 84 4 826 02 22
Ambassadør: Per G. Stavnum
Tel. (priv.): + 84 4 934 36 74
E-post: emb.hanoi@norad.no

Zambia**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box 34570, Lusaka 10101
Tel. + 260 1 25 21 88 /25 26 25
Fax. + 260 1 25 39 15
Ambassadør: Halvard Lesteberg
Tel. (priv.): + 260 1 26 47 78
E-post: emb.lusaka@norad.no

Zimbabwe**Royal Norwegian Embassy**

P.O. Box A 510, Avondale, Harare
Tel. + 263 4 25 24 26
Fax. + 263 4 25 24 30
Ambassadør: Kjell Storløkken
Tel. (priv.): + 263 4 74 50 68
E-post: emb.harare@norad.no

Foto: Ole Bernt Frøshaug

Forside bilde: Ole Bernt Frøshaug

Rådgivning: Mediafront AS

Design: Blueroom AS

Trykk: Bryne Offset AS

PRODUKSJON

NORAD

DIREKTORATET FOR
UTVIKLINGSSAMARBEID
NORWEGIAN AGENCY FOR
DEVELOPMENT COOPERATION

Postadresse:
Postboks 8034 Dep.

Besøksadresse:
Ruseløkkveien 26
0030 Oslo
Norge

Tlf: (47) 22 24 20 30
Faks: (47) 22 24 20 31

Internett: www.norad.no
E-post: postmottak@norad.no